

بِسْمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ نَصَرَ اللَّهُ أُمَّرَأَةً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَتْهُ مَرْوَاتٍ (ص ٤٤٣)

ابن مسعود ؓ فرمايې چې ما د نبي کریم ﷺ څخه اوریدلي دي چې ده مبارک فرمايل چې الله ﷻ دي هغه شخص منور وگرځوي کوم چې زما څخه خبره واورې او پر هغه طريقه يې (نوروته) ورسوي.

حضرت نبي کریم ﷺ فرمايلي دي :

کوم سپری چې زما وامت ته د فائدي رسولو په خاطر د امر دين

څلوېښت احاديثه

په ياد کړي نو الله تعالی ﷻ به هغه د قيامت په ورځ فقيه را پورته کوي او د قيامت په ورځ زه دده شفاعت کونکی او (د ده پر طاعاتو باندي) شاهد گرځم.

تأليف

مولوي احمد گل کندهاري
فاضل تخصص علامه بنوري ټاون کراچي

ناشر

اشرفيه مدرسه لومړۍ ناحيه کندهار
موبائل نمبر ۰۷۰۰۳۰۸۶۵۶

Ketabton.com

خلو پښت احاديثه

مؤلف : مفتي احمد گل صاحب

د نوموړي کتاب حقوق د مؤلف سره خوندي دي :

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم :	څلويښت احاديثه
د کتاب مؤلف :	مفتي احمد گل کندهاري
تصحیح کونکی :	فاضل تخصص علامه بنوري ټاون
کمپوز :	مولوي محمدرسول صاحب
تعداد :	محمدرسول سعيد
چاپ :	(۰۰۹۲) ۰۳۰۰۳۸۹۰۲۹۸
ناشر :	۱۰۰۰ عدد
	لومړی ځل چاپ
	جامعه اسلاميه اشرفيه
	لومړی ناحیه کندهار

د نوموړي کتاب فهرست

شماره	مضمون	صفحه
۱	د اعمالو دار و مدار پر نیتو باندي دي	۱
۲	د انسان فضیلت پر نورو باندي په تقوی او عمل صالح سره دی	۴
۳	د سنت مقدسه اتباع لازمه ده	۷
۴	د بدعت څخه ځان ساتل	۱۰
۵	توبه گناه محوه کوي	۱۴
۶	د بدو څخه راگرځول	۱۶
۷	د الله ﷺ رضا مندي د مور وپلار په رضامندي کي ده	۱۹
۸	د اولاد حق پر مور وپلار باندي	۲۲
۹	د بنو خلکو ناسته	۲۴
۱۰	د یوه مؤمن پر بل مؤمن حقوق	۲۷
۱۱	د یو مسلمان د بل مسلمان څخه تر درو ورځو زیات اړیکي شکول جواز نه لري:	۳۱
۱۲	رحم پر مؤمنانو باندي	۳۴
۱۳	پر بنځو باندي ترحم کول	۳۶
۱۴	د نکاح فضیلت	۳۹
۱۵	زیره پر بنسودل	۴۱

صفحه	مضمون	شمبر
۳۳	د حلال رزق کونښن کول	۱۶
۴۵	سلام اچول	۱۷
۴۸	غيبت سخته گناه ده	۱۸
۵۲	د ظلم څخه ځان ساتل	۱۹
۵۳	ځان ساتل د حسد، بغض، بدگمانې وغيره څخه	۲۰
۵۶	د بخل بد والی	۲۱
۵۸	د دنيا محبت	۲۲
۶۰	د مسلمان خطا ايستل	۲۳
۶۲	د جمعي دلمانځه پرېښودونکي منافق دي	۲۴
۶۳	د عکسو دفع کول	۲۵
۶۵	مرگ د هغه چا چي د جهاد تمنی يې هم نه وي کړې	۲۶
۶۷	د درود شريف فضيلت	۲۷
۶۹	فضيلت د طلب علم	۲۸
۷۱	د جماعت دلمانځه فضيلت	۲۹
۷۳	د خيرات او صدقې فضيلت	۳۰
۷۵	د مسجد تعظيم	۳۱
۷۷	د قرآن کریم فضيلت	۳۲
۸۰	د تقوا داره عالم فضيلت .	۳۳
۸۳	د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرمانی جائز نه ده	۳۴

صفحه	مضمون	شمبر
۸۵	ژوند يو لوی نعمت دی بي طاعاتو ضائع نسي	۳۵
۸۷	د نيوي غذا بونه د مؤمن لپاره رحمت دي	۳۶
۸۹	د اعمال صالحو طرفته سبقت وکړئ ځکه دفتنو څخه د خلاصيدو يو لوی سبب دی	۳۷
۹۱	قيامت ته نږدې به پر دين عمل کولو والا داسي په تکليف وي لکه د اور سکروتي چي بي په لاس کي وي	۳۸
۹۳	د نبي کریم ﷺ مهم وصيتونه	۳۹
۹۶	د ذکر او ذاکر فضائل	۴۰
۹۹	د ذکر متعلق د حضرت امام رباني شيخ احمد فاروقي رحمه الله مبارك وينا :	۴۱
۱۰۰	د حضرت مولانا جلال الدين رومي رح رايه :	۴۲

﴿ ۱ ﴾ د اعمالو دار و مدار پر نیتو باندي دي :

﴿ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ﴾¹

ترجمه: د ټولو کارو اعتبار په نیتو سره دی، یعني د عمل ثمره او اعتبار په نیت سره دی.

لغات: أَعْمَالُ جمع د عمل ده، او عمل کار ته ویل کیږي.

نِيَّاتٌ: جمع د نِيَّةً، د زړه قصد او ارادې ته ویل کیږي.

فضیلت: امام شافعي رح دا حدیث د علم دریمه حصه بولي

وجه داچي اعمال پر درې قسمه دی: د زړه عمل، د ژبي عمل او د اعضاوو عمل.²

علامه ابن دقیق العید فرمائي چي دا حدیث علماؤو په ثلث الاسلام سره ملقب کړی دی.³

صاحب ابوداؤد سلیمان ابن اشعث ستيجستاني رح نصف

فقه بللی دی.⁴ حضرت امام صاحب رح دا حدیث شریف

خلورمه د علم بللی دی.

¹ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِي حَفْصِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَا أَعْمَالَ إِلَّا بِالنِّيَّاتِ..... الخ. رواه شيخنا.

² فتح الباري، مرقات ج ۱ ص ۴۲.

³ فتح الباري ج ۱ ص ۱۰.

⁴ فتح الباري ج ۱ ص ۱۱.

عبدالرحمان بن مهدي رح فرمايې چي څوك د كتاب د تصنيف اراده وكړي هغه شخص دي په دغه حديث سره شروع كوي .

دگناه كار په نيت سره نه سمپري .

عبادتونه دوه قسمه دي : (۱) مقصودي عبادتونه لكه كلمه ، لمونځ، روژه، حج او زكات ددغه مقاصدو اصل صحت پر نيت باندي موقوفه دی . (۲) هغه عبادتونه چي د بل عبادت لپاره واسطه وي لكه اودس، پوتیده دعورت او داسي نور، ددغه اعمالو ثواب په نيت سره زياتيږي اصل صحت يې په نيت پوري نه دی تړلی .

په يوه عمل كښي ډير نيتونه كيدلای سي پرنيت باندي يې ثواب دی لكه نكاح : نيت داتباع سنت، نيت د اولاد صالح، نيت دځان دپاكدامنی. وغيره پر نيت باندي ثواب سته .

د حديث د راوي مختصر حالات (خليفه راشد) :

د حديث راوي حضرت عمر بن خطاب ؓ دی، كښت يې ابو حفص دی نسبا قريشي دی، تر ۴ نارينوو او ۱۱ ښځو وروسته د نبي كريم ﷺ د دعاء په برکت په اسلام مشرف سوی دی، حضرت ابوبكر صديق ؓ په خپل ژوند كښي دی مبارك خليفه گرځولی دی . د حضرت مغیره غلام ابولؤلؤ د چهارشنبې په ورځ ۲۶ ذوالحجه ۲۳ هـ په مدينه

منوره کي دسهار دلمانځه تر مخه دی مبارک په خنجر ووهی او په
اول محرم باندي ده مبارک د دنیا څخه سترگي پټي کړې، دده مبارک
عمر ۶۳ کاله وو، د خلافت موده یې لس کاله شپږ میاشتي وه ،
حضرت صهیب ؓ د جنازې لمونځ ورکړی او د نبی کریم ﷺ په حجره
مبارکه کي دفن دی .
روایات احادیث دده مبارک څخه ۵۳۹ دی .

﴿۲﴾ د انسان فضيلت پر نورو باندي په تقوی او عمل صالح

سره دی :

﴿ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ لَهُ اِنَّكَ لَسْتَ بِخَيْرٍ مِّنْ اَحْمَرَ وَلَا اَسْوَدَ اِلَّا اَنْ تَفْضُلَهُ بِتَقْوٰی ¹ . ﴾

ترجمه: نبي کریم ﷺ و ابوذر غفاري رضی الله عنه ته وفرمايل چي ته نه يې بهتره پر سره رنگ والا (انسان) باندي او نه پر تور رنگ والا (انسان) باندي، مگر دا چي ته بهتري پيدا کړې (پر بل انسان باندي) په تقوا سره .

لغات: اَحْمَرُ: سور رنگ ته وايي جمع يې اَحَامِرُده، او مؤنث يې حُمراء ده .

اَسْوَدَ: دباب (س) څخه تورسوی مؤنث يې سُوْدَاء ده .
تَفْضُلَهُ: د باب (س) څخه باقي پاتيدل، د باب (ن) څخه بهتره کيدل .

بِتَقْوٰی: د الله ﷻ له خوفه دهغه دفرمان موافق عمل کوي .

تشریح: په حديث مقدسه کي يو قانون ذکر دی چي دانسان فضيلت پر ظاهري شکل و صورت باندي نه دی بلکه د

¹ مشکوٰة ج ۲ ص ۴۴۳ .

فضيلت مدار پر ديني اخلاقو، عمل صالح او تقوا سره دی ، په يو حديث¹ کي ذکر دي چي عمل صالح او تقوی نه لري په نسب سره مخته نسي تللاي چي فلان سيد دی، فلان قريشي دي، البته وروسته تر عمل صالح او تقوی بيا په نسب سره ډير مخته ځي ځکه چي بنياد يې طلايي دی .

د تقوی درې مرتبې دي :

(۱) کمه مرتبه د تقوا داده چي د کفر او شرک څخه ځان وساتي .

(۲) ميانه مرتبه د تقوی داده چي د گناه څخه د منهياتو څخه د شريعت مقدسه ځان ساتي .

(۳) اعلي او افضله مرتبه د تقوی داده چي د ذات الهي جل و علا سره هميشه حضور لري . او د غير الله څخه فارغه وي يعني فکر يې په غير الله سره نه وي بند .²

حالات مختصره ابو ذر رضي الله عنه :

نوم يې جندب، ابو ذر يې کنيت او مسيح الاسلام يې لقب وو، په اول کي د اسلام په مکه مکرمه کي يې اسلام راوړی دی، واقعه د اسلام يې مشهوره ده په آخر د عمر کي يې روښنتان ټوله سپين سول، د غزوه خندق وروسته يې ټوله عمر د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت

¹ مشکوة ج ۱ ص ۲۲ .

² مرقات ج ۹ ص ۳۹۳ .

کښې تیر کړی دی، تر مخه په قبيله غفار کښې وو، حضرت ابوذر
فقییر، زاهد او تاریک دنیا وو او ډیرې دردناکې واقعې یې دي،
د حضرت عثمان ؓ په امر ده خپله مقام زېده اختیار کي هلته یواځي
وو یوه کور والا ورسره وه، تر وفات وروسته یوه یمني قافله را
روانه وه او په هغه قافله کي حضرت عبدالله بن مسعود ؓ وو هغه
راغلی د غسل، جنازې او دفن کارونه یې ورسره کړه، د احادیثو
روایتونه دده مبارک څخه ۲۸۱ دي.

﴿ ۳ ﴾ د سنت مقدسه اتباع لازمه ده .

﴿ مَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي ﴾¹

ترجمه: کوم چا چي زما د طريقي څخه اعراض (سرغړونه) وکړه هغه زما څخه نه دی .

لغات: رَغِبَ د باب (س) څخه رُغِبَةٌ عَنْهُ، اعراض کول، رُغِبَةٌ فِيهِ، خوښول .

سُنَّتِي: خصلت، عادت، طبيعت، جمع يې سُنَنُ رَاحِي .

تسريح: شريعت مقدسه د ذات الهي ﷻ او د نبي کریم ﷺ د حکم وروسته هيڅ قسم اختيار مؤمن ته نه دی ورکړی بلکه د الله جل جلاله او د نبي کریم ﷺ د حکم نه منلو په صورت کي نافرمانه او اعراض کونکی دی چي دا روگرداني سبب د گمراهي گرځي، البته اعراض بيا فرق لري د فرضو څخه اعراض، د واجب څخه اعراض، د سنت مؤکده څخه اعراض، بيا دا اعراض دوه قسمه دی يو دادی چي انکار لري بل انکار نه لري عمل نه پر کوي تفصيل يې دادی: د فرض منکر کافر دی، د واجب او سنت مؤکده منکر فاسق دی او بيره د کفر پر سته، که د فرض

¹ مشکوة ج ۱ ص ۲۷ .

انکار نه وي عملي يې ترك کړی وي دې ته فاسق وايي او بیره د کفر پر سته لکه لمونځ نه کونکی ، دواجب تارک فاسق دی د سنت مؤکده تارک د نبي عليه السلام د شفاعت څخه دمحرومی. مستحق گرځي او حرام قطعي ته نږدې عمل دی .¹

حاصل دا چي اعراض د نبي کریم ﷺ د سنتو څخه سبب دگمراهی دی یا ډیره گمراهي يالې، الله ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته اتباع د سنت نصیب کړي . آمین .

حالات راوي حضرت انس :

انس يې نوم او ابو همزه يې کنيت دی، دپلار نوم يې ابوطلحه دی، لس کاله يې دنبي کریم ﷺ خدمت کړی دی تر لس کاله تر مخه پيدا سوی دی، نبي کریم ﷺ چي مدينې منورې ته تشریف راوړی دده عمر لس کاله وو ابوطلحه ﷺ نبي کریم ﷺ ته دخدمت لپاره پيش کړي او نبي کریم ﷺ قبول کړی ، حضرت ابوبکر صديق ﷺ دی د بحرين عامل مقرر کړی . ۱۲۸۶ احاديث دده مبارک څخه نقل سوي دي . نبي کریم ﷺ ده لره د ډير مال، ډير اولاد، او د ډير عمر د دعاء سره دمغفرت دعاء کړې ده ، د اولاد ډير والی يې دومره وو چي ۹۸ اولاده ده مبارک په خپل لاس دفن کړي دي او زراعت او مالداري يې

¹ حسامي ص ۵۹ . حاشية الطحطاوي ص ۵۱ .

په کال کي دوه فصله حاصلات کول او همدارنگه يې د اولاد کيفيت وو، عمر يې هم اوږد وو، ده مبارک به فرمايل چي د عمر څخه ستړي سوم اوس د مغفرت په اميد يم چي د نبي کریم ﷺ د دعاء اخري جز دی ، حضرت عمر ؓ دی مبارک بصري ته د احاديثو او فقهي د معلم په صفت وليږي، په ۱۰۲ هجري کال کښي دی مبارک هلته وفات سو او همدی آخري صحابي وو.¹

¹ روضة الطالبين ص ۴۸۷.

﴿٤﴾ د بدعت څخه ځان ساتل :

﴿ قَالَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَنْ وَفَّرَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ فَقَدْ
أَعَانَ عَلَى هَدْمِ الْإِسْلَامِ ﴾

ترجمه : کوم شخص چې د بدعتي تعظيم وکړی نو په
تحقيق سره هغه د اسلام په نړولو کې کومک وکړی .

لغات : وَقَّرَ: دباب تفعليل څخه تعظيم کول .

بِدْعَةٌ : نوی شی، جمع بَدَعٌ ده باب فتح څخه معنی
ایجادول بیله نمونې یو شی جوړول .

هَدَمَ : د باب (ض) څخه ماتول نړول .

تعريف بدعت : بدعت په اصطلاح شرح کې هغه کار ته وايي

چې په خیر قرون په زمانه کې نه وي او سلف (صحابه،

تابعین تبع تابعین) د هغه و طرف ته د عمل کولو لپاره

محتاج وي هغو دغه کار نه وي کړی اوس یې یو شخص د

ثواب په نیت وکړي دغه عمل ته بدعت وايي لکه نفل

لمونځ په جماعت باندي صحابه کرامو نه دی کړی سره د

دې چې دوی و دې ته محتاج وه چې عبادت په بڼه طریقه

باندي وسي چې ثواب یې ډیر سي ، یا نور نوي کارونه چې

دغه تعريف پر صادق وي نو دغه ته بدعت وايي¹. په بدعت شرعي کي حسن نسته بلکه هر فرد يې قبيح دی هم دغه قول د حضرت امام رباني رح دی په دغه مذکوره تعريف سره دانوی طرز د سکونت اسباب لکه الماری، کوربچي، فرش وغيره داخو هم د نبي عليه السلام په زمانه کي نه وه اوس سته نو دې ته بدعت نه وايي ولي د ثواب نيت نسته، همدارنگه وسائل لکه لمانځه ته په موټر کي تلل وغيره، همدارنگه قيام مدارس، فنون صرف نحو وغيره ټوله د بدعت څخه وتلي دي دغه اعمالو ته بدعت نه ويل کيږي که څه هم د نبي عليه السلام په زمانه کي نه وه اوس سته او هم د ثواب په نيت دي مگر د بدعت تعريف نه پر صادق کيږي په تعريف کي د بدعت د اقيد و چي د صحابه کرامو[ؓ] به و دغه عمل ته ضرورت وو، او دغه فنونو وغيره ته د دوئ مبارکانو ضرورت نه وو ځکه دي ته بدعت نه وايي که څه هم د ثواب په نيت وي.

نو دهر عمل چي د بدعت تعريف صادق سي دغه عمل ته بدعت ويل کيږي او دغه سپی ته بدعتي ويل کيږي مثال لکه په بعضو ځايو کي تر اذان دمخه او وروسته په زوره اواز صلاتونه ويل، او همدارنگه په هر ملک کي مختلف بدعتونه

¹ توضيحات شرح مشکوٰة ج ۱ ص ۳۶۰.

وي په شريعت مقدسه كي هيڅ اصل نلري ، حق تعالي ﷻ دى
ټوله مسلمانان ددغه ضلالت او گمراهي څخه وساتي .
تشریح : د بدعت کونکي د تعظيم مختلف قسمونه دي مثلاً
چي دى راسي دده لپاره ولاړ سي يا په مجلس كي يو ښه
ځاى ورکول يا خدمت يې کول وغيره ¹.
هدم الاسلام : د بدعتي تعظيم د بدعت تعظيم دى او د بدعت
په تعظيم کښي د سنت تحقير دى او د سنت تحقير د اسلام
و عمارت ته نقصان دى ².
خرابي بدعت : حضرت امام مالک رح فرمايې چي چا بدعت
وکړى نو دى داسي پوهيدلى دى چي نبي کریم ﷺ په
رسالت كي (نعوذبالله) غلطي کړې ده (دغه زما عمل ثواب
لري ده مبارک نه دى کړى نه يې امر کړى دى) .
بله خرابي د بدعت داده چي بدعتي سړى ددغه عمل څخه
توبه نه کاري ولي دى يې ثواب بولي هغه په شريعت كي
هيڅ اصل نه لري ، په يوه روايت كي ذکر دي چي ابلس
وويل چي زه خلگ په گناه هلاک کړم ، دوى زه په توبه

¹ توضيحات شرح مشکوٰة ج ۱ ص ۳۶۰.

² مرقات شرح مشکوٰة ج ۱ ص ۳۹۴.

هلاڪ ڪرم وروسته بيا ما په دغسي عمل اخته ڪړه چي
توبه نه ڪاري.¹

بل دا چي : د بدعت په ذريعه سره سنت پاتيږي ځکه چي
ته کوم کار کوي هم په دغه کار کبني سنت طريقه هم سته
هغه ستا څخه پاته سول . الله ﷻ دي مسلمانان د بدعاتو
څخه وساتي ، د هر نيك عمل په کولو کي به پوښتنه کوي
چي په شريعت کي اصل لري که يا ؟

¹ الترغيب والترهيب .

﴿٥﴾ توبه گناه محوه کوي

﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ التَّائِبُ
عَنِ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ﴾¹

ترجمه د حضرت عبدالله ﷺ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ
و فرماییل: توبه کونکی د گناه څخه داسې دی لکه گناه چې یې نه
وي کړې.

لغات: التَّائِبُ: توبه کونکی، تاب دباب نصر څخه: متوجه
کیدل.

الذَّنْبُ: گناه، جمع د ذُنُوبٍ، جمع الجمع یې ذُنُوبَاتُ.
تشریح: ملا علی قاري رح فرمایې چې بنده د توبه په ذریعه
باندي ذات الهي ﷻ ته رجوع کوي نو د دوو حالاتو څخه به
خالي نه وي اول دا چې گناه بالکل محوه کړي، دوهم دا چې
ثواب ورکول کيږي لیکن که گناه یې محوه نسي په دواړو
صورتو کي ثواب لري. مولانا محمد منظور نعماني رح
فرمایې د توبې په ذریعه بنده د الله ﷻ محبوب گرځي او د گناهو
داغ یې هم لیري کيږي لکه حدیث (كَيَوْمٍ وَاذَاتِهِ أُمَّهُ).

په حدیث شریف کي ذکر دی ټوله بني آدم خطاوي لري لیکن

¹ مشکوٰۃ ج ۱ ص ۲۰۶.

بهترین خطا کونکی هغه دی چي توبه کونکی وي.¹

د توبي لپاره شرائط : علامه آلوسي په تفسير روح المعاني کي او شيخ محي الدين ابو ذکريا نووي په شرح مسلم کي د توبي ۳ شرائط ذکر کړي دي :

(۱) د گناه څخه پوره جلا سي .
(۲) پر گناه ندامت قلبي وي ، د زړه د اخلاصه پر دغه گناه پنبمانه وي .

(۳) پوخ عزم يې وي چي بيا داسي گناه نه کوم .

حالات راوي حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه:

نوم يې عبدالله کنيت يې عبدالرحمان دی ، مسعود يې د پلار نوم وو ، ام عبد يې د مور نوم وو . په اول کي يې چوپاني کول تر يو واقعي وروسته مسلمان سو بيا يې ټوله زندگي د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کي وقف کړه ، يو ځل يې حبشې ته او بيا يې مدينې منورې ته هجرت کړی دی . دی مبارک رئيس مفسرين دی د فقه حنفي دار ومدار دده مبارک پر رواياتو دی . تعداد د حديثو يې ۸۴۸ دی .
عمر مبارک يې تر شپيتو کالو زيات دی په ۲۳ هـ کال کي وفات سوی دی ، حضرت عثمان رضي الله عنه د جنازې لمونځ ورکړی ، د حضرت عثمان بن مظعون رضي الله عنه په بغل کي په جنت البقيع کي دفن سوی دی .

¹ مشکوٰۃ ج ۱ ص ۲۰۴ .

﴿٦﴾ د بدو څخه راگرځول :

﴿مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ

فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ﴾¹

ترجمه: کوم څوک چې ستاسو څخه یو بد کار وويني نو هغه دي په لاس سره دا بد کار منع کړي، که ده دومره طاقت نه درلودی نو بیا دي یې په ژبه سره منع کړي، او که یې دومره طاقت هم نه درلودی نو بیا دي یې په زړه کې بد وبولي او دغه (آخري درجه) د ایمان هغه کمزوري درجه ده.

لغات: فليغيروه: بدلول.

أَضْعَفُ: ډیر کمزور، ضَعْفٌ او ضَعْفَاءٌ یې جمع ده.

مُنْكَرٌ: شرعي بد. بیده: په لاس سره.

فَبِقَلْبِهِ: په زړه سره.

فَبِلِسَانِهِ: په ژبه سره.

تشریح: په دغه حدیث شریف کې د ایمان درې درجې ذکر سوي دي:

اول: داچې غلط کار وويني نو په لاس دې منع کوي مگر

¹ عن ابي سعيد الخدري رضي الله عنه قال مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا ..... الخ مشكوة ج ٢ ص ٤٣٦.

دا منع کول شرائط لري هغه دا چي دی به قدرت لري مثلاً
د کور مشر، استاذ، آمر وغيره وي .

دوهم : داچي يو غلط کار وويني په خوله به يې منع کوي
ليکن ددغه منع کولو لپاره ۵ شرطونه په فتاوی
عالمگيري کي راوړي دي.¹

دریم : چي يو بد کار وويني خپله به مخ ځيني اړوي او په
زړه کي به بد ځيني وړي که يې په زړه کي هم بد نه ځيني
وړل نو دده په ايمان کي شک سته .

حکم دمنع : که حرام کار وو منع يې واجب ده که په شريعت
کي يو شی واجب وي امر يې هم واجب دی که سنت وي امر
يې هم سنت دی که فرض وي نو امر يې هم فرض دی، مگر
دا قانون هغه وخت دی چي دمخاطب څخه ستا دا يقين
وي چي دی خبره قبلوي که دا يقين نوو نو بيا يې ويل
واجب نه دی بل داچي دا منع هغه وخت واجب ده چي
دفتني او فساد بيره نه وي که دفتني او فساد احتمال وو
نو بيا به نه ورته وايي .

علامه قطب الدين په شرح دمشکوة کي وايي : چي امر په

¹ فتاوی عالمگيري باب کراهية ص ۳۵۳ ج ۵ .

نيكو سره كول او د بدو څخه راگرځول يواځي د حاکم کار نه دی بلکه دهر نارينه، بنځينه، او غلام کار دی.¹

په سورة انفال ۲۵ آية کي هم وضاحت دی چي دهغه دفتني څخه ځان وساتي چي ظالمانو لره خاص ده ، يعني که تاسو د بدو څخه منع ونه کړئ دغه فتنه او مصيبت پر تاسو هم واقع کيږي (که څه هم تاسي صلحاء او نيکان ياست) .

حاصل داچي د بدو په منع کولو کښي به سستي نه کوي که نه دا نه منع کولو والا هم په عذاب مبتلا کيږي.²

په احاديثو مبارکوو کښي بله خرابي د نه منع کولو دا ذکر سوې ده چي کوم عذاب پر گنهکار راځي هغه عذاب پر نه منع کولو والا باندي هم راځي ، او بيا د دغه نه منع کولو والا دعاء د عذاب د دفع لپاره هم نه قبليري.³

اول به اصلاح د خپل کور څخه شروع کوي او خپل کور والا به د بدو څخه راگرځوي . الله ﷻ دي مسلمانانو ته د ځان، کور او ټولو اصلاح په ښه طريقه ورنسيب کړي .

¹ مظاهري ج ۱ ص ۶۴۷ .

² سورة انفال آية ۲۵ .

³ مرقات ج ۹ ص ۳۳۰ .

﴿٧﴾ **د الله ﷺ رضا مندي د مور وپلار په رضامندي كي ده :**

﴿ رَضِيَ الرَّبُّ فِي رِضَى الْوَالِدِ وَ سَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ ﴾¹

ترجمه : د الله ﷺ رضامندي د پلار په رضا مندي كښي ده او د الله ﷺ ناراضي دپلار په ناراضي كي ده .

لغات : رَضِيَ : خوشحاله كيدل .

سخط : ناراضه كيدل .

سوال : په دغه حديث كښي دپلار ذكر سته دمور ذكر ولي نسته ؟

جواب : په بعضو رواياتو كي ذكر دي چي دمور حق زيات دي د ۳ وجوهاتو پر بناء، لهذا چي دپلار دومره حق وي نو دمور په طريقه اولي پكښي دخل دي حكه چي هغه زياته حقداره ده .

په فتاوي هنديه كښي راغلي دي چي په احترام او تعظيم كښي پلار د مخه دي او په خدمت او نعمتو وركولو كي مور د مخه ده .¹

¹ عن عبد الله بن عمر قال : قال رسول الله ﷺ رَضِيَ الرَّبُّ ... الخ . مشكوة ج ۲ ص ۴۱۹ .

په يو حديث شريف كښې ذكر دي چي نبي كريم ﷺ فرمايې
: كه يو نيك اولاد مور وپلار ته يا يواځي يوه ته په نظر د
رحمت وگوري الله ﷻ ددغه كتلو په وجه د حج مقبول ثواب
وركوي ، صحابه كرامو وفرمايل چي كه يو شخص د
ورځي سل واري ورته وگوري نو هم دسلو حجو ثواب
وركوي؟ نبي كريم ﷺ وفرمايل : هو ، الله اكبر و اطيّب .²
په يوه حديث شريف كښې د يو صحابي پر سوال باندي
نبي كريم ﷺ وفرمايل چي : هو پس له مرگه هم ستا پر ذمه
باندي د مور پلار حق سته :

(۱) د دوي لپاره دعاء او مغفرت غوښتل .

(۲) دوي چي دچا سره وعده كړې وي يا يې جائز وصيت
كړې وي هغه پوره كول .

(۳) هغه دوستان چي د مور وپلار په واسطه يې قرابت وي
د هغو سره صله رحمي كول او د دوي د شناختوو سره د
شريعت په حدودو كې احترام او عزت وركول .³

1 فتاوى عالمگيري ج ۵ ص ۳۶۵ .

2 مرقات ج ۹ ص ۱۵۹ .

3 مرقات ج ۹ ص ۱۵۱ .

(۴) نبي کریم ﷺ فرمایي کہ چا دمور وپلار يا دواړو زيارت د جمعې په ورځ کاوه دغه شخص ته به بخښنه وسي او دالله ﷻ په نزد به په نيکانو کښي حساب سي . حق تعالی ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته دمور اوپلار خدمت او احترام ورنصیب کړي . آمين يارب العلمين

د حضرت ابن عمر ؓ مختصر حالات :

نوم يې عبدالله کنيت يې ابو محمد دی ، د حضرت عمر ؓ مبارک زوی دی تر حضرت عمر ؓ د مخه يې ايمان راوړی دی هميشه به دنبي کریم ﷺ په خدمت کي وو ، دامام احمد ح د مذهب د احکامو بڼاء دده مبارک پراقوالو ده .
په ۶۵ هجري کال کي په تسطاط نامي ځای کي وفات سوی دی ، دجنگ په وجه خلگ دباندي نسواي راوتلای ځکه يې دی مبارک په کور کي دفن کړی .

۷۰ احاديث دده مبارک څخه را نقل سوي دي .

﴿٨﴾ د اولاد حق پر مور او پلار باندې :

﴿مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَاصْرِفْهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِينَ وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ﴾¹

ترجمه : تاسې خپل اولادو ته دلمانځه حکم کوي کله چې دوي د اوو کالو وي، او دوي دلمانځه دنه کولو په سبب وهی کله چې دوي دلسو کالو وي، او په دغه وخت کې د دوي د پروتي بستري سره ورجلا کړي .

لغات : أَبْنَاءُ: جمع دابن په معنی د زوی.

الْمَضَاجِعُ: جمع مَضَجَعُ د خوب ځای. ضجع د فتح څخه پر بغل پریوتل .

تشریح : په شریعت مقدسه کې د اولاد ډیر حقوق پر پلار سته د پیدائش څخه تر بلوغ پوري اولاد مختلف حقوق لري البته دوه حقوق یې ډیر مهم دي اول : د عقیدې جوړول، دوهم : دعبادات ور زده کول. په خاصه توگه دلته په حدیث شریف کې دلمانځه متعلق بیان دی چې کوچنی کله د اوو کالو سي دلمانځه حکم ورته کوي یعني اول به

¹ عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده قال : قال رسول الله ﷺ مُرُوا أَوْلَادَكُمْ ..... الخ . مشکوة ج ١ ص ٥٨.

يې ورزده كوي بيا به يې جماعت ته بياباست په هغه
 صورت كې چې دمسجد ادا بې زده وي . او كه يې عمر
 لسو كالو ته ورسيدى بيا يې هم دلمانځه پابندي نه كول
 نو وهل (دشريعت په حدودو كې) به وركوي چې تر بلوغ
 تر مخه دلمانځه عادتې وگرځي، او دغه عادت دجماعت
 دلمانځه مفسرين فرمايې چې په قبر او حشر كښې د الله ﷻ
 د عذاب څخه سبب د لوړ خلاصون گرځي ، او كه چيري
 خداى مه كړه يو پلار د اولاد او ماتحت كوم څوك چې وي
 دلمانځه او عقيدې او نورو ديني امورو متعلق پلټنه نه
 كوي د آخرت په ورځ دده څخه سوال كيږي .
 په حديث شريف كې راغلي دي چې «الْكُلُّمُ رَاعٍ الْخ» د هر
 سړي څخه د هغه چاپوښتنه كيږي چې دده تر سرپرستۍ
 لاندې وي او ددغه كوچني كه عقیده خرابه سول يا يې ترك
 دعباداتو كاوه سبب دخرابۍ يې پلار كيږي ځكه چې ده
 كوښښ نه دى كړى او كه يې كوښښ وكړى ليكن دكوښښ
 سره اولاد خراب سو بيا پر پلار باندي گناه او عذاب نسته
 ، او دا اولاد د كوچنى والي حقوق زموږ په رساله (تحسين
 النكاح) كې بايد وكتل سي .

﴿٩﴾ د بنو خلگو ناسته :

﴿ وَالتَّوَدُّ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ ﴾¹

ترجمه : د بنو خلگو سره شناخت کول نیم عقل دی .

لغات : التَّوَدُّدُ: محبت کول، شناخت کول .

النَّاسُ: خلگ .

الْعَقْلُ : هغه نور چي غير حسي شي په محسوس سي،
عُقُولُ يې جمع ده د ضرب د باب څخه ده معنی عقلمند
کیدل .

تشریح : د بنو خلگو سره شناخت نیم عقل دی په دې خاطر
چي یو بڼه مشوره درکوي د دین یا دنیا متعلق او پوره
هونبیاړي په دنیا کي داده چي سپری د حلال کسب کونښن
کوي چي حلال رزق پیدا کړي دا پوره عقل مندي ده او د
آخرت لپاره په عبادتو کي د اخلاص کونښن کوي د
اخلاص دوه رکعته عبادت تر زور رکعاتو بې اخلاصه
افضل دی .

او همدارنگه په حدیث شریف کښي راغلي دي چي که

¹ عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ الاقتصاد في النفقة نصف المعيشة والتودد إلى الناس نصف العقل وحسن السؤال نصف العلم. مشکوة ج ٢ ص ٤٢٠.

چيري سم صالح همنشينه نوو نو يوازي به ژوند کوي.¹
ځکه چي بد همنشينه په عرف، عادت او شريعت کي لوی
دتباهی سبب دی .

امام غزالي رح فرمايې چي : سپری شناخت د يو چا سره
کوي نو د پنځو خبرو مراعت به کوي :

(۱) عقلمند به وي ځکه د بې عقلی اثر يې پر ملگري لويږي.

(۲) د بنو اخلاقو خاوند به وي .

(۳) فاسق به نه وي .

(۴) بدعتي به نه وي (چي په دين کي نوي خبري پيدا کوي)

(۵) محب د دنيا به نه وي.²

حضرت امام فخر الدين رازي رح فرمايې چي هر مجلس
تاثير لري د ۸ قسمه خلگو ناسته ۸ قسمه شيان پيدا کوي:

1. د اغنياؤو سره ناسته حب د دنيا پيدا کوي ، هغه

اغنياء چي حب د دنيا لري ځکه حب د دنيا د هري خطا

سردی او په انسان کي ناشکري پيدا کوي .

2. د فقراؤو سره ناسته شکر په انسان کي پيدا کوي .

¹ مشکوة ج ۴ ص ۴۱۴

² احیاء العلوم ج ۲ ص ۲۴۶

3. د سلطان سره ناسته سختي د زړه، تکبر او محبت د منصب پيدا کوي .

4. د بنځو سره بې اندازې ناسته جهل او شهوت پرستي پيدا کوي .

5. د کوچنيانو سره ناسته په انسان کي بازي او مخسري پيدا کوي .

6. د فاسقينو سره ناسته په انسان کي دلاوري پر گناهو پيدا کوي .

7. د علماؤو سره ناسته شوق پر طاعت باندي پيدا کوي

8. پر علم باندي د عمل کونکو علماؤو سره ناسته د علم زياتوالي پيدا کوي.¹

امام رباني رحمه الله فرمايې چي د اولياؤو سره ناسته کبريت احمر دی ، د آخرت ياد او د الله ﷻ سره محبت پيدا کوي. حضرت مولانا رومي رح فرمايې:²

همنشين الفل معنسی باش تا   هم عطا يابي وهم باشي فستا
گر تو سنگ صخره مرمر شوي   چون بصا عبدل رسي گوهر شوي

¹ تفسیر کبير ج ۱ ص ۲۰۱.

² مثنوي ج ۱ ص ۲۶، ۲۱.

﴿ ۱۰ ﴾ د یوه مؤمن پر بل مؤمن حقوق :

﴿ لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ سِتٌّ خِصَالٌ يَعُودُهُ إِذَا مَرِضَ وَيَشْهَدُ إِذَا مَاتَ وَ يُجِيبُهُ إِذَا دَعَاهُ وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيَهُ وَيُشَمِّتُهُ إِذَا عَطَسَ وَيَنْصَحُ لَهُ إِذَا غَابَ أَوْ شَهِدَ. ¹﴾

ترجمه : د یو مؤمن پر بل مؤمن باندي شپږ حقه دي :

- (۱) کله چي یو مسلمان ناروغ سي بل به يې پوښتنه کوي.
- (۲) کله چي مسلمان مړ سي په جنازه کي به يې گډون کوي.
- (۳) کله چي ده ته دمیلستيا بلنه وسي میلستيا به قبلوي.
- (۴) کله چي یو دبل سره یوځای سي نو سلام به ور اچوي.
- (۵) کله چي یو مسلمان و ترچي (او الحمد لله ووايي) د هغه جواب به ورکوي (په یرحمک الله سره). (۶) یو مؤمن به دبل مؤمن خیر خواه وي که دا بل مؤمن حاضر وي که غائب.

لغات : خِصَالٌ : جمع د خِصْلَةٍ ده .

يَعُودُهُ : د نَصْرٍ د باب څخه معنی پوښتنه د مریض کول .
يَشْهَدُ : د سَمِعَ د باب څخه معنی حاضریدل ، شاهدي ورکول . د باب مفاعله څخه : لیدل .

¹ عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ للمؤمن ..... الخ . مشكوة ج ۲ ص ۳۹۷ .

يُجِيبُهُ : د باب افعال څخه معنی قبول ، جواب ورکول .
دَعَا: د نصر د باب څخه معنی بلنه .

لَقِيَهِ : د سمع د باب څخه معنی یو ځای کیدل .

يُشَمَّتُهُ : د تفعیل د باب څخه معنی د ترچي والا جواب ورکول .

يُنْصَحُ : د فتح د باب څخه معنی یې خیر خواهي ده .

تَشْرِيحُ : یو مؤمن پر بل مؤمن باندي ۶ شرعي حقوق لري :

1. د قریبانو ، دوستانو او همسایگانو د مریض پوښتنه به کوي . په حدیث شریف کي ذکر دي چا چي د مریض پوښتنه وکړه سهار یا ماښام او یا زره ملائکي دده دمغفرت دعاء کوي ، که سهار پوښتنه وکړي تر ماښامه دعاء ورته کوي او که ماښام پوښتنه وکړي نو تر سهاره پوري دعاء ورته کوي .

2. د یو مؤمن میلستیا به قبلوي ، میلستیا که د واده وي که د بل شي چي انسان ته عذر نه وي دا مسنون طریقه ده چي قبلوي به یې او بيله عذر نه قبلول په حدیث شریف کي سخت منع راغلي ده ، البته که ده لره عذر وو نو بیا معاف دی .

که چيري د واده یا میلستیا په ځای کي غیر شرعي

کارونه وه لکه ساز، عکسونه ، فلمونه وغیره او دی خبر
وي نو بیا به هغه ځای ته نه ورځي او که چیري دی ناخبره
ورغلی وروسته معلومه سول چي دلته نارواوي دي نو
دغه ورتلونکی که عام سړی وي نو حکم دادی که یې دمنع
طاقت پر شرعي طریقه درلودی منع به یې کوي که یې
طاقت نوو نو د ډوډی تر وخته به کسبېني او که په ډوډی
کي هم دغه نارواه عمل وي نو بیا به ډوډی هم نه خوري .
او که چیري دغه ورتلونکی عالم وي نو دغه عالم لره د
ډوډی تر وخته ناسته هم نه ده رواه یا به یې منع کوي او
که یې نسو منع کولای نو بیا به ځي ، نن سبا اکثره ودونه
پر دغه طریقه دي ډیر احتیاط پکار دی .¹
3. سلام به وراچوي ، ددې هم تفصل تیر سوی دی .
4. که یو مؤمن وترچي او الحمدلله ووايې نو پر
اوریدونکي باندي واجب کفایي دي چي جواب به په
يَرْحَمُكَ اللَّهُ ورکوي تردرو ځلو پوري .
5. که چیري یو مؤمن مړ سي جنازې ته به ورځي داهم
واجب کفایي دی .

¹ الفتاوی الهنديّة ج ۵ ص ۳۴۳ . هدايه ج ۴ ص ۴۵۳ .

6. يو مؤمن به دبل مؤمن خير غوښتونکی وي که هغه حاضر وي که غير حاضر ، کوم شی چي دځان لپاره خوښوي هغه به د بل مؤمن لپاره هم خوښوي، او کوم شی چي د ځان لپاره بد گڼي هغه به دبل مؤمن لپاره هم بد گڼي.¹

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه مختصر حالات :

نوم يې عمر، ابوهريرة يې کنيت دی . خانداني نوم يې عبدالشمس وو نبي کریم ﷺ يې نوم په عمر ور بدل کړ. د خيبر په کال مسلمان سو، د نبي کریم ﷺ سره به هميشه ملگری وو، وخت دملاقات يې کم مگر شوق د احاديثو يې ډير زيات وو. (۵۳۷۴) احاديث دده مبارک څخه نقل سوي دي
په سنه ۵۱ هـ کي د ۷۸ کالو په عمر يې وفات کړی دی، وليد د جنازې لمونځ ورکړی دی .

رضي الله عنهم اجمعين .

﴿ ۱۱ ﴾ د یو مسلمان د بل مسلمان څخه تر درو ورځو زیات اړیکي

شکول جواز نه لري :

﴿ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ

ثَلَاثِ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ ¹ ﴿

ترجمه : هېڅ مسلمان لره دا جائز نه ده چې هغه د خپل

مسلمان ورور سره تر درو ورځو زیات قطع تعلق وکړي که

چا دغسي وکړه او پر همدغه خوابدتیا مړ سو نو هغه به

جهنم ته داخل سي .

لغات : يَهْجُرُ: پريښودل، قطع تعلق.

أَخ: ورور.

النَّارُ: اور.

تشریح : شريعت مقدسه د انسان د طبيعت مراعت کړې دی

چې په درې ورځي کي دانسان درد خلاصیږي او یا کمیږي

. البته د یو دیني غرض په خاطر تر درو ورځو زیات

خوابدیدل هم جواز لري مثلاً یو سپری بې عقیدې وي یا بې

دینه وي لیکن ددغه خوابدی په وخت کي به کناره کشي

هم پر سمه طریقه وي یعنی غیبت یا عیب جویي به یې نه

¹ عن ابی هريرة ؓ ان رسول الله ﷺ قال: لا يحل ..... الخ. مشکوة ج ۲ ص ۴۲۸.

کوي ، او دغه خوابدتيا به د نفس په خواهش نه وي .
خرايي د قطع تعلق : يوه سزا خو په دغه حديث کي ذکر ده چي امام
توربشتي رح فرمايې چي دخول د اوريې پر ځان واجب کړي .¹
په يو بل حديث شريف کي راغلي دي : چي د دوشنبې او
جمعي په ورځ د جنت دروازي خلاصي وي او په بل روايت
کي راغلي دي چي په دغه ورځو کي پر ذات الهي ﷺ
باندي اعمال پيشيږي نو ذات الهي ﷺ د هر مؤمن مغفرت
کوي مگر دغسي دوه مؤمنان چي عداوت سره لري
مغفرت يې نه کيږي .²
او په يو بل روايت کي ذکر دي چي د روژې اعمال يې هم
معلقه پاته وي ترڅو چي خوابدتيا د منيځه ولاړه نسي .
په يو حديث شريف کي ذکر دي چي د دوو خوابدو په مينځ
کي چي هر يوه اول سلام واچوي هغه شخص بهتره دی او
که يوه درې ځله سلام واچوي مگر بل جواب ورنه کړي نو
د خوابدتيا ټوله گناه پر جواب نه ورکونکي ده .³

¹ مرقات ج ۹ ص ۲۳۸ .

² مرقات ج ۹ ص ۲۳۴ .

³ مرقات ج ۱ ص ۲۳۸ .

تنبیه : که چیری یو شخص سره دطبعیت موافقت نلری
نو تعلق دی ورسره کم کړی، داسی نه چي سلام ورسره بند
کړی دا سخته گناه ده او همدا عمل زموږ په خلگو کي ډیر
زیات سته . الله ﷻ دی ټولو مسلمانانو ته ددغه گناه څخه
نجات ور په برخه کړی . آمین.

﴿ ۱۲ ﴾ رحم پر مؤمنانو باندی :

﴿ لَا يَرْحَمُ اللَّهُ مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسُ ¹ ﴾

ترجمہ : اللہ ﷻ رحم نہ کوي (کامل رحم) پر هغه چا باندی
چي هغه پر خلگو باندی رحم نہ کوي .

لغات : رَحِمَ : مهربانی کول، دباب سمع خخه دی .

تشریح : پر عامو مؤمنانو باندی به بل مؤمن شفقت، رحم
او حسن ظن لري ، که چیري یو مؤمن په نارواه یا گناه
اخته وي د اصلاح فکر به یې کوي په ښه اخلاقو سره
به دغه گنهکار شخص د بدو خخه منع کوي لکه چي
مخکي په حدیث نمبر ۶ کي ذکر سول، او همدارنگه
به په پته الله ﷻ ته دعاء کوي چي یا الهي ته هدایت
ورنصیب کړه ، مقصد دا چي هیڅ یو مؤمن ته به په
حقارت او سپک نظر نه گوري .

په یو بل حدیث مبارک کي ذکر دي : چي نبی کریم ﷺ
فرمایي : یومؤمن به پر بل مؤمن ظلم نه کوي او نه به یې
ذلیله کوي او نه به یې سپکوالی کوي خکه چي تقوا دلته

¹ عن جریر بن عبد الله قال : قال رسول الله ﷺ لا یرحم ..... الخ . مرقات ج ۹ ص ۱۶۱ .

ده، نبي کریم ﷺ زړه ته اشاره وکړه او دا اشاره يې درې ځله
وکړه.¹

لهذا لازمه ده چې څوک پر هر مؤمن شفقت ولري او دهر
مؤمن عزت، قدر او احترام ولري د ايماندارۍ په خاطر .
زموږ ځيني خلگ د ځينو خلگو څخه دگناه په خاطر د هغه
سپک والی کوي دا بڼه کار نه دی بلکه د هغه د اصلاح
کوښښ به کوي ، په سپک والی او بد وړلو سره نور هم دغه
سړی د دين څخه متنفر کيږي .

﴿١٣﴾ پر بنحو باندي ترجمه كول :

﴿ قَالَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَا يَفْرُكُ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ ﴾¹

ترجمه : نبي كريم ﷺ فرمايې : چي يو مؤمن نارينه دي د مؤمني بنخي سره بغض نه کوي که چيري دده په نظر ددغه بنخي يو عادت يا خصلت بد اوناخوبنه وي نو يو بل خصلت به يې بيا بنه اوخوبن وي .

لغات : يَفْرُكُ : دباب سمع خخه معنی يې بغض ده .

کره : دسمع دباب خخه ناخوبنه .

تشریح : يعني خاوند لره مناسبه نه ده چي د خپل کور والا

خخه نفرت وکړي حکم چي دانسان ټول عادات نسي

سميدلای که يې اخلاق بد وي خو بنه اخلاق هم لري .

د فرك لفظ د ميره او بنخي تر مينځ نفرت ته ويل کيږي .

خلاصه دا چي پر بنو اخلاقو به دي نظر وي او پر بدو

اخلاقو به صبر او تحمل کوي .

په يو بل حديث مبارك کي ذکر دي چي نبي كريم ﷺ فرمايې

¹ مشکوٰة ج ٢ ص ٢٨٠ .

چي بنځه د پوښتنې د کاره هډوکي څخه پيدا ده سيده کيږي نه ، که يې ته سيده کوې نو ماتيري او ماتېدل دبنځي طلاق دی .

نبي کریم ﷺ فرمايې : استوصوا بالنساء خيرا ، دبنځو متعلق چي ما کوم دخير وصيت کړی دی (چي د دوی سره بڼه کوئ) هغه وصيت قبول کړئ ، يعني ظلم، بې ځايه وهل بدسلو کي وغيره مه ورسره کوئ.¹

په يو بل حديث شريف کي ذکر دی چي په تاسو کي بهترين شخص هغه دی چي د خپل اهل (کوروالا، کوچنيانو، دوستانو، خدمتگارانو) په حق کي بهترين وي.²

مگر زموږ پښتانه د الله ﷻ پر دغه کمزور مخلوق (بنځه) باندي څومره ډول ډول زيادتي او خيانتونه کوي يا په جوړه کي بنځي ورکوي يا يې خرڅوي وغيره .. دا ټوله اعمال د شريعت مقدسه او د نبي کریم ﷺ د طريقي څخه خلاف اعمال دی ، ددې نتيجه به په قبر او حشر کي

¹ مشکوة ج ۲ ص ۲۸۰ .

² مشکوة ج ۲ ص ۲۸۱ .

معلوماتي پري . نور د بنځي او ميره تر مينځ حقوق زموږ په رساله (تحسين النكاح) كې ملاحظه كولاى سئ . البته چي د بنځي سره به صبر او تحمل كوي دا يوازي په كورني ژوند كښي دي كه چيري بنځي د شريعت څخه خلاف ورزي كول مثلا بې ستري وغيره نو بيا به يې نه پرېږدي بلكه پابندي به پر لگوى .
الله ﷻ دي ټول مسلمانان د دغه مظلوم قوم د حق تلفى څخه وساتي . آمين .

﴿ ۱۴ ﴾ د نکاح فضیلت :

﴿ إِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ نِصْفَ الدِّينِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ

فِي نِصْفِ الْبَاقِي ﴾¹

ترجمه: کوم بنده چي نکاح وکړي نو هغه نيم دين پوره کړی ، ده لره پکار ده چي دپاته نيم دين په باره کي دحق تعالیٰ ﷻ څخه وبيربري .

لغات : تَزَوَّجَ: دباب تَفَعَّلَ څخه، معنی یو ځای کیدل مگر دلته دنکاح په معنی دی. اسْتَكْمَلَ: باب استفعال پوره کیدل.

نِصْفُ: نيم . الدِّينُ: په لغت کي لار او روش ته وايي ، او په اصطلاح کي اصولي احکامو ته وايي چي جزئیاتي پر بناء وي او هم دغه ته ملت وايي د کلیاتو، جزیاتو یا اصولو فروع مجموعې ته شریعت وايي .

تشریح : په انسان کي دوه داسي خواهشات سته چي دا احتمال سته چي په ټوله دين کي دفساد سبب وگرځي :

(۱) د نس خواهشات چي هميشه د بنه خوړو فکر کوي .

(۲) شهواني خواهشات چي هميشه په دې فکر کي وي چي هر

ځای یو بنائسته بنځه وي بايد دده په نکاح کي وي ، د نکاح

¹ عن انس قال قال رسول الله ﷺ إذا تزوج ..... الخ . مشکوٰة ج ۲ ص

په ذريعه سره يې شهواني شوق پوره کيږي، لهذا د نصف دين حفاظت خو وسو او د باقي نيمايي دين تکمله به په عباداتو، بڼه افعالو او بڼه اعمالو سره پوره کيږي.

(۲) د حلال رزق طلب به کوي چي دا بنسټ د عباداتو دی.

نکاح په شريعت مقدسه کي يو لوړ سنت عمل دی، کله نکاح فرض وي، کله واجب وي، کله سنت وي، کله مکروه وي او کله حرام گرځي، تفصيل يې زموږ په رساله (تحسين النکاح) کي ملاحظه کړئ.

البته نکاح د نصف ايمان يا نصف دين مرتبه لري انسان پاکدامنه کوي، په احاديثو مقدسو کي ډير فضائل ذکر دي او دا طريقه مسنونه دانبياء کرامو عليهم السلام ده، او همدارنگه يو لوی انعام دی ډيري فائدي پکښې دي، مگر ځيني خلگ لوی خيانت کوي بسخي يې کښېنولي وي په نکاح يې نه ورکوي او سپين سري سي، د يو غلط غرض په خاطر چي يا ميراث راخځه يونسي يا يې غټ ولور مقصد وي يا وايې چي زما سيال نه راپيدا کيږي نو دی به د آخرت په ورځ د الله ﷻ په حضور کي ددغه خيانت جواب ورکوي او دا ديو انسان سره لوی خيانت دی.

﴿ ۱۵ ﴾ **ڀيره ڀرڀڻودل :**

﴿ خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ أَوْفِرُوا اللَّحَى وَأَحْفُوا الشَّوَارِبَ ¹ ﴾

ترجمه : د مشرکينو څخه مخالفت وکړي: ڀيره اوږدوي او بریتونه پرې کوي .

لغات : أَوْفِرُ: د باب ضرب څخه معنی زیاتول .

اللَّحَى: جمع د اللَّحِيَّةِ په معنی د ڀيره .

أَحْفُوا: د بریتو په پرې کولو کي مبالغه کول .

تشریح : د مشرکينو دا عادت وو چي ڀيره يې خريله او دمجوسيانو دا عادت وو چي ڀيره يې تر موت کوچني کوله، او بریتونه يې اوږدول ، شريعت مقدسه د هغه بر خلاف حکم کړی دی چي ڀيره اوږدوي او بریتونه کوچني کوي.

علماء کرام فرمايې: چي په دغه حديث سره ثابتہ سول چي د کفارو د خصوصي عاداتو څخه به مخالفت کوي مشابهت به په عاداتو کي نه ورسره کوي ، اوبل دا چي ڀيره واجب ده او د واجب ڀرڀڻودل گناه کبيره ده ، لهذا ڀيره خړول يا تر مت کمول حرام کار دی .

¹ عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ خالفوا ..... الخ مشکوٰة ج ۲ ص ۳۸۰ .

د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه دا عادت وو چي ترمټ زياته
 ږيره يې پرې كول ، او په ترمذي شريف كي ذكر دي چي
 نبي كريم صلى الله عليه وسلم هم ترمټ زياته ږيره دشاوخوا د اطرافو څخه
 پرې كول .

ږيره پرېښودل د يو لك څليرويشت زره انبياء كرام عليهم
 السلام عادت اوسنت دي ټوله صحابه كرامو رضوان الله
 تعالى عليهم اجمعين ږيري درلودې ، او دڅلورو امامانو
 (امام اعظم، امام شافعي، امام مالك، امام احمد بن محمد
 بن حنبل رحمة الله عليهم اجمعين) په نزد يو موټ ږيره
 پرېښودل واجب ده .¹

نو د داسي يو ټينگ سنت څخه مخالفت كول لويه بد
 بختي ده ، زموږ په هيواد كي اوس دا مصيبت ډير عام
 سوى دي د ځوانانو څخه علاوه سپين ږيري هم په دغه
 مصيبت اخته دي ، الله عز وجل دي ټول مسلمانان ددغه
 مصيبت څخه خلاص كړي . آمين .

¹ د احنافو كتابونه: فيض الباري ج ٤ ص ٣٨٠، بذل المجهود ج ١ ص ٣٣، اشعة
 المعات ج ١ ص ١٣٠، او داسي نور . د امام مالك كتاب الابداع في منار الابتداع،
 د امام شافعي كتاب : كتاب الام . د امام احمد بن محمد بن حنبل كتاب شرح
 المنتهي . جواهر الفقه ج ٢ ص ٤٢٤ .

﴿١٦﴾ د حلال رزق کوبښن کول :

﴿ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ جَسَدًا غُذِيَ بِالْحَرَامِ ¹ ﴾

ترجمه : هغه بدن به و جنت ته داخل نسي چي دهغه پرورش په حرام (مال) سره سوی وي .

لغات : غُذِيَ : د نصر دباب څخه، په معنی د خوراک وړکول . جَسَدًا : بدن انساني او جمع يې اَجْسَادُ دی .

تشریح : د حديث شريف مطلب دادی چي که يو شخص حرام مال و خوري او هغه مؤمن وي د جنت و هغه لوړ مقاماتو ته نسي داخلیدلای ، او که حرام مال حلال و بولي نو بالکل جنت ته نسي تللای ، يا دا چي حرام خوره مؤمن جنت ته نسي داخلیدلای تر څو چي د حرام مال د خوړلو سزا ونه څکي .

فقهاء کرام فرمایي : که چاته دا معلومه سي چي ددغه شخص مال اکثره حرام دی نو ددغه شخص میلستيا دي نه قبلوي، کله بيا داسي وي چي مال خو نه دی حرام لیکن میلستيا يا واده داسي وي چي د ډوډی پر وخت عکاسي کوي يا سرود وي نو دغه ډول ډوډی به هم نه خوري او دغسي واده يا میلستيا ته به بالکل څوک نه ځي . پوره تفصیل په هداية جلد ٤ کي موجود

¹ عن ابي بکر ؓ ان رسول الله ﷺ قال: لا يدخل الجنة جسد غذي بالحرام مشكوة ج ١ ص ٢٤٣ .

دی . اوپه حدیث نمبر ۱۰ کي تیر سو .

مسئله : که چیري حرام شی و خوري بیا وروسته خبر سي نوقی کوي به بی ، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه یو حل دغسي قی وواهه چي ده مبارک ته معلومه سول چي دا مال حرام دی .^۱

مسئله : که چا حرام مال خوړلی وي نو ددې کفاره څه ده ؟ د زړه په اخلاص سره به توبه او استغفار کوي او الله پاک ﷻ ته به زاري او دعاء کوي چي معاف کړل سي .

مسئله : که دیو چا سره حرام مال وو دغه حرام مال به بيله د ثواب دنیته پر مسکینانو باندي خیراتوي .

مسئله : کوم سپری چي کاروبار کوي د خپل کاروبار معلومات به کوي چي په شریعت مقدسه کسې دا زما کاروبار جواز لري کنه ، دامعلومات پر ده باندي فرض دی . د عباداتو د قبلیدو بنیاد پر حلال رزق باندي دی ، په یوه روایت کي حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نقل کوي چي دهغه چا لمونځ نه قبلیري چي دده نس په حرامو سره ډک وي ، همدارنگه دعاء یې هم نه قبلیري .^۲

^۱ احیاء العلوم ج ۲ ص ۱۲۸ .

^۲ احیاء العلوم ج ۲ ص ۱۲۸ .

﴿ ۱۷ ﴾ سلام اچول :

﴿ اَلْبَادِيُّ بِالسَّلَامِ بَرِيٌّ مِّنَ الْكِبَرِ ﴾¹

ترجمه : اول سلام اچونکی د تکبر خخه خلاص دی .

لغات : اَلْبَادِي : اول کونکی ،

بَدَاء د فتح د باب خخه دی معنی یې شروع کول دي .

بَرِيٌّ : د فتح ، سمع او کرم دباب خخه معنی یې نجات حاصلول .

اَلْکِبَرُ : غرور ، د کرم دباب خخه په مرتبه کي لوړوالی ، دنصر

او سمع دباب خخه : په عمر کښې لوړ والی .

تشریح : کله چي دوه مسلمانان په یوه حالت یا دواړه سواره وي

یا دواړه پر پښو وي چي سره مخامخ سي هر یوه چي اول سلام

اداء کړی نو هغه د تکبر خخه ليري دی ، یا الله ﷻ دده د زړه

خخه تکبر باسي ددغه عمل په وجه .

د تکبر تعریف : تکبر دې ته وايي : چي مقابل خلگ سپک و بولي

او ځان دکمالاتو خاوند و بولي او نور دکمالاتو خاوند ونه

بولي ، او نورو ته سلام ادا کول د ځان توهين بولي . تکبر ډيره

سخته گناه ده په قرآن کریم او احاديثو

مقدسو کي یې ډير بدوالی راغلی دی .

¹ عن عبد الله ان النبي ﷺ قال : البادي ..... الخ . مشكوة ج ۲ ص ۴۰۰ .

د سلام احکام: سلام اداء کول سنت کفایې دی او جواب یې واجب کفایې دی.¹ یعنی په یوه ټولۍ کې که یو نفر سلام اداء کړي نو سنت اداء سول او که چیرې یو سړی یوې ټولۍ ته د مسلمانانو سلام ادا کړي او په هغو کې هم یو سړی جواب ورکړي نو د ټولې ټولۍ غاړې د واجب څخه خلاصې سوي.

نبي کریم ﷺ ډیر تاکید کړی دی چې سلام عام کړئ ځکه دا د مسلمانانو په مینځ کې د الفت او محبت سبب گرځي.

که دوه نفره سره یو ځای سول نو اول به څوک سلام ادا کوي؟ لور سړی به وکښته ته سلام اداء کوي مثلاً تیریدونکي سړی و ولاړ یا ناست سړی ته، کشر و مشرته، او که مشر یې کشر ته اداء کړي هم صحیح ده د نبي کریم ﷺ څخه دا عمل ثابت دی، یو سړی چې پر دابه (سواري) سپور وي هغه به و پیاده ته سلام اداء کوي او که دواړه پیاده وه نو حکم یې پورته ذکر سو.

سلام چونکه یو دعاء ده نو ځکه کافر ته به سلام نه اداء کوي ځکه چې کافر لره دعاء نسته بلکه د ضرورت په وخت کې به نور الفاظ استعمالوي.

او همدارنگه سلام او جواب دواړه به په خوله اداء کوي نه په لاس یا په گوتو باندي، ځکه دا دیهودو او نصاراوو عادت و

¹ مرقات ج ۸ ص ۴۲۹.

و. البته که یو څوک لیري وي نو سلام خو به په خوله اداء کوي او په لاس که اشاره وکړي چي ما سلام اداء کړي نو بیا پرواه نلري ، او همدارنگه جواب د سلام هم په خوله واجب دی په لاس کفایت نه کوي .

سلام اچول په شروع دمجلس او په آخر دمجلس کي اچول پکار دي .¹ السلام عليكم ورحمة الله و بيل افضله دي ، سلام عليكم هم صحيح دی مگر افضله هغه لور دی .

په بعضو ځايو کي به سلام نه اچوي :

۱: په مسجد کي به سلام نه اچوي ځکه چي خلگ په عبادت مشغول وي .

۲: په مجلس کي دتدریس به سلام نه اچوي .

۳: په مجلس کي دذکر به سلام نه اچوي .

۴: په غسل خانه او اوداسه په ځای کي او داسي نور دغسي نامناسبه ځايو کي به سلام نه اچوي . په دغه مذکوره صورتو کي که چا سلام و اچاوه جواب يې نه دی لازم .

مسئله : که نامحرمي بنځي سلام و اچاوه که ځوانه بنځه وه جواب به نه ورکوي که سپين سري وه بيا به په زوره جواب ورکوي .^(۱)

¹ مرقات ج ۸ ص ۴۵۳ .

﴿ ۱۸ ﴾ غیبت سخته گناه ده :

﴿ الْعَيَّةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّانَا ² ﴾

ترجمه : غیبت کول تر زنا ډیر سخت دی .

لغات : اشد : د ضرب دباب څخه معنی یې سختیدل .

تعریف دغیبت : غیبت و دې ته وایې چې د یو شخص په عدم موجودگي کي دده متعلق یو داسي خبره وکړې که چیري دغه شخص دا خبره واورې نو خوا یې بدیزي که چیري داعیب په دغه شخص کي وي، او که چیري داعیب په دغه شخص کي نه وي نو دې ته بهتان ویل کیږي .

تشریح : په مذکوره حدیث شریف کي غیبت تر زنا بد بلل سوی دی، وجوهات د بدوالي یې علماء کرامو ذکر کړي دي : (۱) زنا هر چا ته معلومه ده چې ما یو غټه گناه وکړه نو توبه ځيني کاري مگر غیبت کونکی دا گناه سپکه بولي .

(۲) غیبت کونکی غیبت گناه نه بولي (۳) دغیبت کونکي گناه نه معافیږي تر څو چې هغه سړی یې معاف نه کړي که چیري هغه سړی خبر سوی وو. ددغه درو وجوهاتو پر بنیاد

1 : فتاوی هندیه ج : ۵ ص : ۳۲۵

2 عن ابي سعيد و جابر قالوا : قال رسول الله ﷺ الغيبة ... الخ . مشکوة ج ۲ ص ۴۱۵ .

غالبا نبي کریم ﷺ تر زنا بده بللي ده که څه هم زنا په خپله
يو لويه او عظيمه گناه ده .

شپږ ځايه غيبت جواز لري :

1. که يو چا ظلم درباندي کړی وي ددغه ظلم بيان و
قاضي، حاکم وغيره ته کول جواز لري .
2. که يو شخص غلط کار کوي ته و داسي شخص ته دا
بيان وکړې چې هغه يې اصلاح کولای سي لکه دکور
مشر، عالم، مقتدا وغيره ، مقصد دي تغير دمنکرو وي
3. د مفتي څخه د سوال په وخت حقيقت د مخالف شخص
بيانول دا هم جواز لري . که مفتي ته د نامعلوم شخص
په نامه ياد سي نو ښه کار دی .
4. يو شريړ شخص وي خلگ خبرداره کوي چې دده دشر
څخه وساتل سي لکه طالب د علم يا طالب د رضا
مندي الهي ﷻ لپاره چې وي و يو داسي شخص ته ځي
چې هلته دده فائده نه وي يا ده ته دنيوي يا بل ضرر
وي ، يا هغه سړی بدعمله وغيره وي . په شرط ددې
چې مقصد به يې نصيحت وي نه بل شی .
5. يو شخص مشهوره وي په فسق يا بدعت سره نو ددغه

شخص حال بيانول جواز لري مگر هغه عيوب چي ظاهر وي لکه فسق، غلا وغيره ...

6. که يو شخص مشهوره وي په يو لقب باندي مثلا گوډ، کون .... او داسي نور . نو ددغه شخص په نه وجود کي په دغه نامه يادول پرواه نه لري په دې شرط چي پر طريقه دنقصان به نه وي مگر په بل نامه يادول افضل دي .

په دغه مذکوره شپږو ځايو کي غيبت پرواه نه لري .¹
دغيبت دمجلس څخه ځان خلاصول :

که چيري په يو مجلس کي غيبت کيدی که يې قدرت درلودی نو په ښه اخلاقو سره دي يې منع کړي ، او که يې دمنع کولو قدرت نه درلودی نو دغه مجلس به پريردي او که يې مجلس هم نسو پاته کولای نو غوږ به نه پر نسي بلکه خپل ذکر به کوي ، انشاء الله مسئول به نه وي .²

¹ رياض الصالحين ص ۴۶۴ .

² رياض الصالحين ص ۶۱ .

﴿ ۱۹ ﴾ د ظلم څخه ځان ساتل :

﴿ الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾¹

ترجمه : ظلم د قيامت په ورځ د تاريخيو په صورت کي وي .

لغات : الظُّلْمُ : جمع يې ظُلُمَاتُ ، د ضرب د باب څخه معنی يې بې موقع ايسنودل ، د سمع د باب څخه د شپې تاريخه کيدل .

يَوْمٌ : جمع يې ايام ده جمع الجمع يې اَيَاوِيْمٌ ده .

الْقِيَامَةِ : د مرگه وروسته راپورته کيدل ، د نصر د باب څخه معنی يې دريدل .

تعريف ظلم : ظلم په لغت کي يو شی بې ځايه او بې موقع ايسنودلو ته وايي او په عرف کي ورته تجاوز وايي ، په شريعت کي هم دغه معنی ده البته د شرعي محل تجاوز ته ظلم وايي .²

تشریح : د آخرت په ورځ ظالم داسي په تاريخيو کي راگير وي چي هغه نور چي مؤمن ته ورکول کيږي ظالم ځيني محروم وي او مؤمن د هغه نور په ذريعه سره تگ کوي .

¹ عن ابن عمر رضي الله عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم قال الظلم ..... الخ . مشكوة ج ۲ ص ۴۳۴ .

² مظاهر حق ج ۴ ص ۵۹۴ .

اسلام د همدردی او ورورولی تعلیم ورکوي او ظلم دا
دواړي مادې تباہ کوي ، په حدیث قدسي کي ذکر دی : یا
عبادي ... الخ . چي الله ﷻ فرمایي : اې زما بندگانو ما پر
خپل ذات باندي ظلم حرام کړی دی نو ستاسو په مینځ کي
هم ظلم حرام دی یو پر بل باندي ظلم مه کوی

﴿ ٢٠ ﴾ **حٰن سائل د حسد، بغض، بدگمانی و غیره خخه :**

﴿ اِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحْسَسُوا وَلَا تَحْسَسُوا وَلَا تَتَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابُرُوا، وَ كُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا ﴾¹

ترجمه : د بد گمانی خخه حٰن وساتی بیشکه بدگمانی د خبرو بدترین درواغ دي، او نه به د خلگو پر پتو خبرو باندي حٰن خبرداره کوی که دخیر خبر وي که د شرهغه خبري چي تا سوء ظن ته رسوي (يو تر بله حٰن لوړ مه بولی، يو تر بله به حسد نه کوی ، يو تر بله به بغض نه کوی، يو تر بله به غیبت نه کوی ، اي د حق تعالی جل و علا بندگانو يو تر بله وروڼه وگرځی د ورورگلوۍ ژوند سره کوی .

لغات : الظَّنَّ : گمان ته وايي، ديو شي متعلق که ستا داخيال وي چي دا کار سوی دی مثلا زيد راغلی دی کنه که دې دنه راتگ خيال کم وي دې ته وهم وايي او که دي د راتگ خيال ډير وي دې ته ظن وايي ، او که دواړه برابر

¹ عن ابي هريرة ؓ قال قال رسول الله ﷺ اياكم ..... الخ مشكوة ج ٢ ص .

وي هغه ته شك وايي ڪه دي خپله په سترگو وليدي دي ته يقين وايي .

وَلَا تَحْسَبُوا: ځان په خير خبردار ڪول د باب تفعيل څخه دي .
وَلَا تَجَسَّسُوا: ځان خبر داره ڪول په شر باندي، دباب تفعيل څخه دي .

وَلَا تَنَاجَشُوا: د ځان لوروالي په ځلگو ڪي ، دنفرت په معنی هم دي .

تشریح : په دغه حديث مقدسه ڪي مؤمنان د هغه بدو باطني مريضو څخه راگرځوي چي دمسلمانانو ورورگلوږي او اتفاق ته سخت تاوان ڪوي .

(۱) گمان : گمان په شريعت مقدسه ڪي ۴ قسمه دي :

(۱) حرام : چي ذالت الهي ﷻ پر ما باندي رحم نه ڪوي نه مي بخښي بلڪه دا فرض دي چي مؤمن به وايي الله ﷻ پر ما رحم ڪوي . (۲) واجب : چي د يو سڀري ظاهري حالت سم وي بيله دليل قوي بدگماني حرامه ده . (۳) مباح: چي سڀري ته په درو او څلورو رکعاتو ڪي شك وي : او غالب گمان يې د څلورو رکعاتو وي نو پردغه عمل ڪول جائز او مباح دي ، البته ڪه پر يقين عمل وکړي چي درې رکعاته دي هم

صحيح دي . (۴) مستحب : دهر مسلمان سره نيك گمان
كول.^۱

(۲) تحسس او تجسس: د خلكو په هغو شيانو ځان خبرول
چي خلك يې پتوي مطلق طلب خبرداري ته تحسس وايي
او پټ عيوب لټولو ته تجسس وايي.^۲

(۳) تحاسد: حسد يو باطني مرض دى، مطلب يې دادى
چي يو سړى يو نعمت ولري ستا دا اراده وي چي دده څخه
دغه نعمت زائل سي (دغه نعمت دي نه وي پر پيرزو) او
ماته راکړل سي، يا دمطلق زوال اراده لري دا نيت حرام
دى او دې ته حسد وايي، که د زوال اراده ونه لري بلکه د
ذات الهي ﷻ څخه دځان لپاره هم دغسي نعمت طلب کړي
نو بيا پرواه نه کوي دې ته غبطه وايي، حضرت مولانا
رومي رح هم فرمايي: چي حسد يوه بده مريضې ده چي په
توسط د اولياؤو پاتيري.^۳ بيت:

ځاک شو مردان حق را زير پا ځاک بر سر کن حسد را الصموم ما

^۱ احکام القرآن ج ۲۷ ص ۳۰۵.

^۲ معارف القرآن ج ۱۲۰، ۸.

^۳ مرقات ج ۹ ص ۲۳۲.

﴿ ۲۱ ﴾ د بخل بد والی :

﴿ خَصَلْتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ الْبُخْلُ وَ سُوءُ الْخُلُقِ ¹ ﴾

ترجمه : په مؤمن کي دوه (بد) عاداته نسي یوځای کیدلای
بخل او بد اخلاق .

لغات : تَجْتَمَعَانِ: باب افتعال په معنی د جمع کیدل. سوء
الْخُلُقِ : د باب نصر څخه په معنی د پیدا کیدل او اخلاقو
ته وایي او دباب سمع څخه په معنی ریز ریز کیدل .

تشریح : دمذکور حدیث شریف مطلب دادی چي په مؤمن
کامل کي دا دوه عادتونه نسي یو ځای کیدلای ځکه چي
دا دواړه (بخل، او بد اخلاق) ډیر لوی عیبونه او دډیرو
بدیو مغز دی، دا هر یو صفت چي په مؤمن کي وي دده
ایمان وکمال ته نه پریږدي ، نو پر مؤمن باندي لازمه ده
چي ددغه دواړو عیبو څخه ځان پاک وساتي .²

په یو حدیث شریف کي ذکر دي چي بخیل سړی د ذات
الهي ﷻ څخه، دخلگو څخه او دجنت څخه لیري دی ، او

¹ و عن ابي سعيد قال: قال رسول الله ﷺ خصلتان..... الخ. مشکوٰۃ ج ۱ ص ۱۶۵.

² مظاهر حق ج ۲ ص ۲۳۵.

دالله ﷺ په نزد تر بخیل عابد جاهل سخي محبوب دی.¹
بخل د دنیوي او دیني بدبختیو یو لوی سبب دی مثلا
زکوٰة، خیرات، صدقات، د دوستانو سره کومک، د کور او
اولاد سره پراخي د ټولو څخه مانع دی. حق تعالیٰ ﷻ دي
ټول مسلمانان د دغه خبیث صفت څخه خلاص کړي.

﴿ ۲۲ ﴾ د دنیا محبت :

﴿ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ ﴾¹

ترجمه: د دنیا محبت د هري خطا رېښه ده .

لغات: الدُّنْيَا: موجوده زندگي، دَنَا د نصر د باب څخه په معنی د نژدې کیدل. رَأْسُ: جمع يې رُؤُسُ ده او په معنی د سر ده .

خَطِيئَةٌ: د باب سمع څخه په معنی د خطا ده .

تشریح: په مذکوره حديث مقدسه کي ذکر دي چي محبت د دنیا بد دی . ۱. ولي دمحببت په وجه باندي سپری پروند او کون گړخي د حلالو او حرامو فرق نه کوي . ۲. محبت د دنیا د الهي محبت مانع گړخي . ۳. بل دا چي د دنیا حب انسان د دنیا په غير ضروري کارو باندي اخته کوي چي ضرورت ورته نه وي حب د دنیا يا زياته مشغله به نه ورسره کوي ، انسان خو په اصل کي د عبادت او معرفت لپاره پيدا سوی دی او هم دغه اصل کار دی په يوه حديث مبارك کي ذکر دي چي د الله ﷻ د طرفه پر حضرت موسی ﷺ باندي وحي راغلي چي يا موسی ! ﷻ د دنیا په محبت باندي به نه

¹ عن حذيفة قال سمعت رسول الله ﷺ يقول في خطبة: الخمر جماع الاثم والنساء
جبال الشيطان وحب الدنيا..... الخ. مشکوة ج ۲ ص ۴۴۴.

مشغوله کيڙي زما په بارگاه کي تر دې لويه گناه نسته . 1
حضرت عبدالله بن مبارك رح فرمايې : چي د دنيا محبت او
گناهونه د چا زړه بنکار کړي هغه زړه ته نيکي هيڅکله هم نه

رسيري . 2

ملا علي قاري رح فرمايې چي ددغه حديث مبارك د مفهوم
مخالف څخه دا معلوميري چي د دنيا څخه بي رغبتي د ټولو

نيکيو مغز دی . 3

په يوه بل حديث شريف کي ذکر دي چي : (لعن عبدالدينار)
لعنت کړه سوی دی پر هغه چا باندي چي دی غلام د مال وي ،
يعني چي د مال په محبت گرفتار سي او د الله ﷻ د طاعت او
عبادت څخه ليري والی گویا د مال غلامي ده . 4

امام غزالي رحمه الله فرمايې چي : الله ﷻ کله دنيا پيدا کړه نو
شیطان مچ کړه او دا يې وويل چي څوک ستا سره محبت وکړي هغه
په حقيقت کي زما غلام دی . 5

دا حاديثو څخه معلوميري چي مال خوښه دی مگر محبت او زياته
مشغله يې بده ده .

1 احیاء العلوم ج ۲ ص ۲۵۰ .

2 مکاشفة القلوب ص ۲۴۰ .

3 مرقات ج ۹ ص ۴۰۳ .

4 مشکوة ج ۲ ص ۴۴ .

5 احیاء العلوم .

﴿ ۲۳ ﴾ د مسلمان خطا ايستل :

﴿ مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا ﴾¹

ترجمه : کوم څوک چې موږ لره خطا ايستل وکړي هغه زموږ (د جماعت) څخه نه دی .

لغات : غَشَّنَا : د نصر د باب څخه معنی يې خطا ايستل ، خلاف مصلحت بنسکاره کول .

تشریح : مسلمان ته تکليف رسول حرام دی او داسې شخص د نبي کریم ﷺ د پيروانو څخه نسي کيدلای ، په حديث شريف کي ذکر دي چې : کوم تاجر يا خرڅونکی چې امين او رنستياگويه وي (خطا ايستل نه کوي) د هغه حشر به د انبياء کرام عليهم السلام او صديقينو سره وي .²

په يو روايت کي ذکر دي چې : الله ﷻ دې رحم وکړي پر هغه شخص باندي چې د رانيولو او خرڅولو په وخت کي نرمي کوي .³ فقهاء کرامو اصول ذکر کړي دي چې په کومه معامله کي چې د جنگ او بدامنی توهم پيدا کيږي شريعت مقدسه ددې معاملې ممانعت فرمايلی دی او هغه بيع بيع فاسد بولي .

¹ عن ابن عمر وابي هريرة عن النبي ﷺ قال : من حمل علينا السلاح فليس منا ، رواه بخاري و زاد مسلم من غشنا ..... الخ . مشکوة ج ۲ ص ۳۰۵ .

² مشکوة .

³ بخاري

﴿٢٤﴾ د جمعې دلمانځه پرېښودونکي منافق دی :

﴿ مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ كُتِبَ مُنَافِقًا فِي كِتَابٍ لَا يُمْحَى وَلَا يُبَدَّلُ ﴾¹

ترجمه: کوم چا چې بيله شرعي عذره د جمعې لمونځ پرېښودی نو په داسې کتاب کې منافق ليکل کيږي چې (ليکنه) يې نه خرابيږي او نه بدليږي.

لغات: يَمْحَى: دنصر، سمع دباب څخه معنی د خط خرابول. يُبَدَّلُ: د باب تفعیل څخه بدلو.

تشریح: د جمعې لمونځ فرض عين دی، علامه ابن همام رح او علامه يحيى رح فرمايې چې د جمعې فرضيت په قرآن، حديث او اجماع سره ثابت دی څوک چې د جمعې د لمانځه څخه انکار وکړي هغه کافر دی، او کوم سړی چې انکار نه کوي البته بيله شرعي عذره د جمعې لمونځ نه کوي نو په حديث کې د هغه حکم ذکر دی.

جمعې ته ځکه جمعه وايې چې حضرت آدم عليه السلام او حضرت حواء رضي الله عنهما په دغه ورځ په محکمه کې سره يو ځای سوي دي، يا په دې خاطر چې خلگ په دې ورځ په مسجد کې سره يو

¹ عن ابن عباس ان النبي ﷺ قال من ... الخ. مشکوٰة ج ١ ص ١٢١.

ځای کيږي ، يا په دې خاطر چي د آخرت ورځ هم د جمعي په
 ورځ قائميږي چي ټول مخلوق پکښي جمع کيږي .
 مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ: چي يو عذر شرعي نه وي مثلاً ديوظالم څخه
 بيړه ، سخت باران وغيره نو بيا دغه وعيد دی کوم چي لوړ ذکر
 سو ، او دا خبره د حديث چي منافق ليکل کيږي ډيره سخته
 خبره ده حق تعالی ﷻ دي ټول مسلمانان ددغه غلط عمل څخه
 وساتي .
 فقهاء کرامو ذکر کړی دی چي د جمعي په سهار سفر کول
 مکروه دي ولي د جمعي دلمانځه د ضائع کيدو خطره وي په دې
 کي به سپری فهم کوي چي داسي ځای ولاړ نسي چي د جمعي
 لمونځ ځيني ضائع سي .
 د جمعي دلمانځه متعلق ډېر احکام دي فقهاء کرامو ذکر کړي
 دي په دغه مختصره رساله کي گنجایش نسته چي ټول احکام
 پکښي بيان سي . البته يوه خبره ډېره مهمه ده : هغه داچي
 د جمعي دلمانځه لپاره چي کله اول اذان وسي خرڅېدل رانيول
 مکروه تحريمي دي لهذا مؤمنان به کار وبار او دوکانونه
 بندوي . که چا تر اذان وروسته کاروبار وکی نو هغه حلالی
 پيسې يې دکراهيت تحريمي په وجه مکروه سو حق جل و علا
 دي مؤمنانو ته عقل ، هدايت ، او عمل ور په نصيب کي .

﴿ ٢٥ ﴾ د عكسو دفع كول :

﴿ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَكُنْ يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصَالِيْبٌ
اِلَّا نَقَضَهُ ﴾¹

ترجمه : بيشكه نبي كريم ﷺ په كور كنبې داسي شي نه پريښودی چي پر هغه به عكس وو بلكه نبي ﷺ به هغه ماتوی .

لغات : تَصَالِيْبُ : د صَلِيْب جمع ده دنصاراوو خاص شعار ته وايي ليكن مراد عكس دی ، نَقَضَهُ : باب نصر خخه ماتيدو ته وايي .

تشریح : په مذكوره حديث كنبې ذكر دي چي نبي كريم ﷺ عكس نه پريښودی او په ډيرو احاديثو كي د عكس ډير قباحه (بدوالی) بيان سوی دی ، په يوه حديث شريف كي ذكر دي چي په كوم كور يا خونه كي عكس وي ملائكي د رحمت هغه كور ته نه داخليږي .

حكم : ملا علي قاري رح فرمايي: چي عكس سخت حرام دی او گناه كبيره ده كه پر ټوكړ وي ، پر ديوال وي ، پر

¹ عن عائشة رضي الله عنها ان النبي ﷺ ... الخ . مشكوة ج ٢ ص ٣٨٥ .

کاغذ وي ، اویا پرسکه وي که د ذی روح شی عکس وي او که
 یی مجسمه جوړه کړې وي دا ټوله سخت حرام دي ، البته د
 درختو، باغ وغیره د غیر ذی روح شیانو عکسونه پروا نه لري
 1، د عکسو کاروبار یا د عکس اخستلو روپی هم حرامی دي .
 په حدیث شریف کي ذکر دي چي بېشکه کوم خلگ ته چي
 د آخرت په ورځ سخت ترین عذاب ورکول کيږي په هغوی کي
 عکس جوړونکی هم دی. 2

په ترمذي شریف کي ذکر دي چي نبي کریم ﷺ فرمایي : چي
 د آخرت په ورځ به د جهنم د اور څخه یوه اوږده غاړه راووزي
 دغه غاړي لره دوې سترگي وي اودوه غوږونه وي اورېدونکي
 او ژبه لري خبري کوي دا وايي : چي حق جل و علا ماته وکالت
 راکړی دي چي دغه درې نفره و جهنم ته داخل کم (تحفة
 الاحوذی کي وايي ډېر درسوائی عذاب دی) یو دهغو څخه
 عکس جوړونکی دي. 3

ډېر خلگ په دغه بېکاره ناروا اخته دي حق جل و علا دي
 مسلمانانو ته عقل صحیح ور په نصیب کړي چي ددغه بېکاره
 ناروا او د آخرت درسوائی څخه ځان وساتي .

1 مرقات ج ۸ ص ۳۲۵ ، مظاهر حق ج ۴ ص ۲۲۶ .

2 : مسلم ۱۹۹۱۲

3 : ترمذي ج ۳ ص ۸۵

﴿٢٦﴾ مرگ د هغه چا چي د جهاد تمنی یې هم نه وي کړې :

﴿ مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ

مِّنْ نِّفَاقٍ ﴾¹

ترجمه : کوم څوک چي مړ سي په داسي حال کي چي نه یې په خپل ژوند کي جهاد کړی وي او نه یې په زړه کي د جهاد تمنا کړې وي ، نو هغه څوک پر قسم باندي د نفاق مړسوی دی .

لغات : مَاتَ : دباب نصر څخه مرگ ته وايي .

يَغْزُوُ : د باب نصر څخه جهاد ته وايي .

يُحَدِّثُ : د باب افعال څخه ايجاد ته وايي او د باب تفعیل څخه بيان کولو ته وايي .

تشریح : جهاد دمسلمانانو د سرلوړي ، عزت او آزادي سبب دی په قرآن کریم او احاديثو کي د جهاد لوړ اهمیت او ډیر فضائل ذکر دي ، او همدارنگه په قرآن کریم او احاديثو کي ذکر دي چي جهاد تر آخري ورځي د دنيا جريان لري .

البته جهاد اقسام او شرائط لري فقهاء کرامو یې په سيرت په کتابو کي وضاحت کړی دی د ټولو شرائطو مراعت کول

¹ عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من مات من مات ... الخ . مشکوة ج ٢ ص ٣٣١ .

ډير ضروري دي .

په مذكوره حديث مبارك كې هم يو قسم وعيد ذكر دي چې
كوم سړى په ټوله ژوند كې نه جهاد وكړي كه په نفس سره
وي كه په مال سره ، او نه يې په زړه كې دا تمنا كړې وي
چې كاشكي زه مجاهد وايې ددې سړي مرگ لكه دمنافق
سړي مرگ داسي دي ، ولي منافقين د جهاد څخه خلاص
دي په دې وجه مشابهت ورسره لري .

ملاعلي قاري رح ذكر كړى دى چې ددې حديث شريف
څخه دا مسئله ثابتيږي چې كه څوك دعبادت نيت وكړي
او دعبادت ترمخه مړ سي نو دعبادت د پريښودلو عذاب
او گناه نسته .¹ او پر نيت باندي يې هم ثواب سته .

¹ مرقات ج ۷ ص ۲۸۳ .

﴿ ۲۷ ﴾ د درود شریف فضیلت :

﴿ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ وَاحِدَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرًا ﴾¹

ترجمه : که چا پر ماباندي يو ځل درود شريف ووايه نو الله ﷺ به پر هغه شخص لس ځلي رحمت نازل کړي .

لغات : صَلَّى : دباب ضرب څخه ، دعاء کول ، لمونځ کول ، برکت پر کول ، ښه تعريف کول .

تشریح : د درود شريف برکات په احاديثو کي ډير ذکر سوي دي ، په يوه حديث شريف کي ذکر دي چي په يوه درود شريف ويلو باندي الله ﷺ پر دغه بنده باندي لس رحمته نازلوي او دلسو گناهو مغفرت يې کوي ، او لس درجات يې لوړوي .²

په يو بل حديث شريف کي ذکر دي چي دقيامت په ورځ زيات قريب و نبي کریم ﷺ ته هغه شخص دی چي زيات درود ويونکی وي .³

د حضرت عبدالله بن عمر ؓ څخه روايت دی چي کوم سړی يو ځلي درود شريف ووايي الله تعالی ﷻ او ملائکي اويا

¹ عن ابي هريرة ؓ قال : قال رسول الله ﷺ من صلى ... الخ . مشکوة ج ۱ ص ۸۶ .

² مرقات ج ۳ ص ۸ .

³ مرقات ج ۳ ص ۸ .

واره رحمت پر دغه شخص نازلوي، ليکن دا فضيلت محدثين فرمايې د جمعي په ورځ دی .
که چا د جمعي په ورځ د مازديگر دلمانځه وروسته دغه درود شريف ۸۰ ځله ووايه داتيا ۸۰ کالو دعبادت ثواب ورکول کيږي او داتيا کالو گناوي معافېږي :
(اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَتَسْلِيمًا)
حکم : (۱) يو ځل په ټول عمر کي درود شريف ويل واجب دي^۱.
(۲) که څوک د نبي کریم ﷺ نوم مبارک واورې نو درود شريف ور باندي ويل واجب دي^۲. (۳) که څو ځله نوم واورې نو يو وار درود شريف ويل واجب دي او نور ځله مستحب دی .
درود په سر او په پای کي ددعا ويل دمقبوليت ددعا لپاره شرط دی په ترمذي شريف کي دحضرت عمرؓ څخه روايت نقل دی : چي دعا دمخکي او اسمان تر مابين معلقه وي لوړه نه خيږي ترڅو چي درود ونه وايي .
مسئله : بي اودسه درود شريف ويل جائز دي . داوداسه سره نور علی نور دی .

^۱ هدايه ج ۱ ص ۳۰۱ .

^۲ البناء شرح هدايه ج ۲ ص ۳۲۱ .

﴿ ٢٨ ﴾ د طالب العلم فضيلت :

﴿ مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا
مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا رِضَى
لِطَالِبِ الْعِلْمِ ﴾¹

ترجمه : کوم څوک چي يوه لار د علم دين د حاصلولو لپاره
اختيار کړي نو الله تعالی ﷻ دا شخص د جنت پر لاري
بيايي ، او ملائکي د طالب علم د رضامندی لپاره خپل
وزرونه غوروي .

لغات : سَلَكَ: د باب نصر څخه لاري ته ويل کيږي، او
د افعال د باب څخه په معنی د داخلیدو .

طُرُقُ: جمع د طَرِيقُ ده په معنی دلار. أَجْنِحَتِهَا: جمع د جناح
او معنی يې وزر ده .

تشریح : فضيلت د طلب علم په قرآن کریم او احاديثو کي ډير
ذکر سوی دی . په يوه حديث مبارك کي ذکر دي که څوک د
علم د طلب په حال کي مړ سو نو شهيد بلل کيږي .

په بل حديث کي ذکر دي چي پر هر قدم باندي د يوه کال

¹ وعنه قال: قال رسول الله ﷺ من سلك... الخ. مشکوة ج ١ ص ٣٤.

عبادت ثواب و رکول کيڙي او پر هر قدم باندي الله تعالیٰ
ﷺ يو ښار په جنت کي ورکوي سهار او ماښام يې مغفرت
کيڙي او ملائکي شاهدي ورکوي چي دا خلگ د جهنم
داور څخه خلاص دي.¹

طلب دا معنی نه چي ټوله ورځ به ديني سبق وايې بلکه يو
لږ وخت چي ديني سبق وايې که حاديث وي که دقرآن کريم
ترجمه او که دفعهي کتابونه وي ، مطلب دا چي بايد سړی
مشغوله وي چي ددغه فضائلو مستحق وگرځي .

په يو بل حديث شريف کي ذکر دي چي په شپه کي ديني
درس کول تر ټولي شپې تر عبادت افضل دي.²

الله تعالیٰ ﷺ دي ټولو مسلمانانو ته د ديني علم مشغله
ورنصيب کړي که څه هم لږ وخت وي . آمين .

1 تفسير کبير ج ۱ ص ۱۹۷ .

2 مشکوة ج ۱ ص ۳۱ .

﴿ ٢٩ ﴾ د جماعت دلمانځه فضيلت :

﴿ صَلَاةُ الْجُمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَدِّ بِسَعِّ وَعِشْرِينَ
دَرَجَةً ﴾¹

ترجمه : د جماعت لمونځ تر يواځي لمانځه (په ثواب کي)
اووه ويشت (٢٧) درجي زيات دی .

لغات : دَرَجَةٌ : جمع يې دَرَجَاتُ ده او مرتبې ته وايي .
الْفَدُّ : يواځي جمع يې افذا ده .

تسريح : د جماعت لمونځ په قول د علامه ابن همام رح او
علامه ابن عساكر رح واجب دی ، او دشعائر اسلام څخه
دی . په يو حديث شريف کي ذکر دي چي څوک پاکي وکړي
او مسجد ته روان سي پر هر قدم يې الله تعالی ﷻ يوه
نيکي ورکوي او يوه يوه درجه يې لوړيږي او يوه يوه گناه
يې معافيري .²

حضرت عمر ﷺ يو سهار پوښتنه وکړه چي فلانکي سپړی
په لمانځه کي نوو نو خلگو وويل چي هغه ډير عبادت
کوی شايد بيده سوی وي نو حضرت عمر ﷺ و فرمايل

¹ عن ابن عمر قال : قال رسول الله ﷺ صلاة الجمعة ... الخ . مشكوة ج ١ ص ٨٥ .

² مشكوة ج ٩٢ .

دسهار لمونځ په جماعت تر ټوله شپې تر ولاړي (و عبادت ته) بهتر بولم.¹

څوك چې دجماعت لمونځ نه كوي په يو حديث شريف كې ذكر دي چې نبي كريم ﷺ ددغسي خلكو دكورو د سوځولو اراده كړې وه.²

رئيس المفسرين حضرت عبدالله ابن عباس ؓ څخه يو چا پوښتنه وكړه چې يو سړى ټوله شپه عبادت كوي د ورځي روژه نيسي ليكن دجماعت لمونځ نه كوي ، حضرت عباس ؓ وفرمايل چې دا شخص جهنمي دى.³

په يو بل حديث شريف كې ذكر دي : كه چا دسهار او ماخستن لمونځ په جماعت وكړى نو دټولي شپې دعبادت ثواب لري.⁴

دجماعت لمونځ پر قول د ابن همام رح واجب ذكر سو ، بېله عذره پرېښودل يې گناه كبيره ده او د آخرت په ورځ پر دغه عمل عقاب سته .

¹ مشكوة صـ ۹۷ .

² مشكوة صـ ۹۵ .

³ البناء ج ۳ صـ ۳۸۵ .

⁴ مشكوة صـ ۶۲ .

﴿ ٣٠ ﴾ د خيرات او صدقي فضيلت :

﴿ بَادِرُوا بِالصَّدَقَةِ فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَتَخَطَّاهَا ﴾¹

ترجمه: د صدقي په ورکولو کي تلوار کوي بېشکه مصيبت او بلا تر دغه صدقي نسي مخته کيدلای .

لغات: بَادِرُوا: دباب مفاعله څخه تلوار کول.

يَتَخَطَّاهَا: د باب تفاعل څخه په معنی د تجاوز کول، تړل .

تشریح: يو مالداره شخص چي صاحب نصاب وي زکوة پر

فرض دی ، ددې څخه ماسوا زيات مال د الله ﷻ په لاره

کښې خرڅولو ته صدقه وايي او په پښتو ژبه کي يې

خيرات بولي ، ددغه صدقي فضائل او برکات په احاديثو

کي ډير زيات بيان سوي دي .

په يو حديث شريف کي ذکر دي چي د خپلو مريضيو علاج

په صدقه سره وکړي ، په يو روايت کي ذکر دي چي صدقه

اويا ۷۰ مريضی ليري کوي .

حاصل دا چي صدقه د ډيرو آفتو دليري کولو لپاره ده .

په يوه حديث شريف کي ذکر دي چي صدقه د الله ﷻ غضب

وژني او بده مرگه انسان ساتي يعني دمرگ په وخت کي د

¹ عن علي قال: قال رسول الله ﷺ بادروا ..... الخ. مشکوة ص ۱۶۷.

شیطان په وسوسو نه اخته کیږي یا په داسې مرض نه اخته کیږي چې بې صبره وي او کفري الفاظ وايي بلکه دغه صدقه یې ساتي.¹

په یو بل حدیث شریف کې ذکر دي چې سخي سړی الله ﷺ ته نږدې والی لري جنت ته نږدې وي و خلگو ته نږدې یعنې محبوب وي حتی چې الله ﷺ ته جاهل سخي تر بخیل عابد محبوب وي.²

په یو حدیث شریف کې ذکر دي چې مال په صدقه نه لږیږي او هره ورځ سهار ملائکي دعاء کوي چې یا الله ﷻ خرڅونکي ته یې عوض ورکړي.

صدقه کول یو څو شرطونه لري: (۱) احسان به نه پراچوي.
(۲) ذلیلله او خوار به یې نه بولي. (۳) پاک مال به وي.
(۴) نیه نیت یعنې دالله تعالیٰ درضالپاره به یې ورکوي.

¹ التعلیق الفصیح.

² مشکوٰۃ ص ۱۶۴.

﴿ ٣١ ﴾ د مسجد تعظيم :

إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْمَسْجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ
بِالْإِيمَانِ¹

ترجمه : ڪله چي تاسي يو سڙي وويني چي دمسجد
خيرخواهي (خدمت) کوي نو تاسي دهغه سڙي دايمان
شاهدي ورکڙي (يعني چي ته ايمانداره يي) . بيشڪه الله
ﷺ فرمايي : (انما يعمر مساجد من امن بالله واليوم الآخر)
لغات : يَتَعَاهَدُوا : حفاظت کولو ته وايي، او په باب
دافعال کي مبالغه ده يعني بنه حفاظت کول .

تسريح : ملاعلي قاري رح فرمايي چي د يتعاهد معنی داده
چي که چا دمسجد خدمت يابنا کول نو تاسي يي دايمان
شاهدي ورکڙي ځکه دا دده دايمان پر بنه والي باندي
دلالت کوي او دا يو لويه خوشخبري ده .

په احاديثو او قرآن کريم کي د مساجدو د خدمت او
جوړولو په باره کي ډير فضائل ذکر دي .

په يو حديث کي ذکر دي چي که چا دالله ﷻ لپاره مسجد

¹ وعن ابي سعيد الخدري قال قال رسول الله ﷺ اذا رايت... الخ .

جوړ کړی یعنی خپل نوم یې نه پر کښیښودی الله ﷻ به په جنت معظم کې کور ورکړي ، اشاره ده چې داسې جنتي دی .

په یو بل حدیث شریف کې ذکر دي چې د آخرت په ورځ به اووه کسه د عرش تر سایې لاندې ناست وي او په دغه ورځ بله سایه هم نسته ، یو هغه سړی دی چې دده زړه د مسجد سره تړلی وي چې د لمانځه وخت وي کله د مسجد خدمت سوی دی کله وغیره دغه فکر ورسره وي .

حضرت عائشة رضي الله عنها فرمایې چې : نبي ﷺ په محلو کې د مسجدو د جوړولو حکم وکړی او دا چې مسجد پاکوئ او خوشبویه کوئ یې .

مسجد د مسلمانانو د عبادت کور دی پر هر مسلمان باندي د مسجد خدمت کول ، صفایې کول او لمونځ پکښې کول لازم دي لیکن زموږ ځینې خلگ یواځې د لمانځه لپاره را ځي نور یې نه خدمت کوي نه یې جوړیده کوي او نه یې صفایې کوي . دا دایمان ضعف والی دی .

الله ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته د مسجد خدمت ورنصیب کړی . آمین .

﴿ ۳۲ ﴾ د قرآنکریم فضیلت :

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ الْآخِرِينَ ﴾¹

ترجمه : بیشکه الله تعالی ﷻ ددغه کتاب (قرآنکریم) په ذریعه خومره قومونه پورته کوي او هم ددغه مبارک کتاب په ذریعه خومره خلگ کښته کوي .

لغات : يَرْفَعُ : د باب فتح څخه په معنی دپورته کولو .
أَقْوَامًا : جمع دقوم په معنی دجماعت .

يَضَعُ : د باب فتح څخه په معنی دایښودل ، لیکن دلته یې مطلب دمرتبې په اعتبار کښته کول دي .

تشریح : مطلب دحدیث مقدس دادی چي که چا د قرآنکریم په احکامو ځان خبر کړی او عمل یې دخپل استعداد په اندازه په وکړی نو الله تعالی ﷻ یې په دنیا او آخرت کي مرتبه او عزت پورته کوي .

په قرآنکریم کي نبي کریم ﷺ ته خطاب دی چي ته مؤمنانو ته وفرمایه چي دالله ﷻ په فضل (قرآنکریم) او رحمت (عمل په قرآنکریم) سره او هم په دغه دوو شیانو به مؤمن خوشحاله کیږي ، ځکه دغه (که دحروفو سموالي وي که

¹ و عن عمر بن الخطاب قال : قال رسول الله ﷺ ان الله ..... الخ . مشكوة .

خه هم يو حرف وي يا قرائت يا تلاوت وي، بهتره دي تر هغو شيانو چي تاسي جمع كړي دي .¹ يعني يو حرف دقرآن كريم زده كول تر دنيا او تر هغه ټولو شيانو چي په دنيا كي دي بهتره دي .

په حديث شريف كي ذكر دي چي د قرآن كريم د تلاوت په وخت كي الله تعالى ﷻ د هر حرف د ويلو په بدله كي لس نيكي وركوي او په لمانځه كي پر هر حرف باندي پنځه ويشت نيكي وركوي مگر چي پر صحيح طريقه يې زده كړي او بيا يې ووايي ، اول بايد اودس وكړي او بيا په گونبه ځاي كي په كراهه سره (كه په لوړ او از ويل بل چاته ضرر وي) په ښه غور او فكر سره به يې تلاوت كوي او كه يې په معني پوهيدى نو په معني كي به يې غور او فكر كوي .

د قرآن كريم حقوق :

اول: بايد د قرآن كريم حروف په ښه توگه په قرائت سره هم خپله زده كړو او هم يې خپل اولاد ته ورزده كړو .
دوهم : بايد قرآن كريم په معني زده كړل سي .

¹ سورة يونس آية نمبر ۵۷.

دریم : په قرآن کریم باندې باید عمل وکړل سي .
څلورم : قرآن کریم باید نورو مسلمانانو ته ورسول سي .
په پورتنی څلورو کارو کې چې په کوم کار اخته وي په
قرآن کریم کې ذکر دی چې په دغه عمل به خوشحاله کېږي
نور چې هر څومره مالداري لري په هغه به نه خوشحاله
کېږي بلکه ستا فکر خام دی قرآن کریم یې درنښې چې دغه
دخوشحالی شی په قبر او حشر کې به ددغه
خوشحالی حال درته معلومېږي .

الله ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته د قرآن کریم سره محبت
ورنصیب کړي او د قرآن کریم خدمت ، تلاوت او عمل کولو
توفیق دي ورنصیب کړي ځکه چې اصل شی عمل کول په
قرآن کریم دی ، او هره ورځ د قرآن کریم تلاوت کول پکار
دي او د تلاوت وروسته به دا دعاء کوي :

(اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْآنَ لَنَا فِي الدُّنْيَا قَرِيْنًا وَفِي الْاٰخِرَةِ شَافِعًا
وَفِي الْقَبْرِ مُوَسِّئًا وَفِي الْقِيَامَةِ صَاحِبًا وَعَلَى الصِّرَاطِ نُورًا
وَفِي الْجَنَّةِ رَفِيْقًا وَمِنَ النَّارِ سِتْرًا)

﴿ ۳۳ ﴾ د تقوا داره عالم فضيلت :

﴿ أَلَا إِنَّ شَرَّ الشَّرِّ شَرَّاءُ الْعُلَمَاءِ وَ إِنَّ خَيْرَ الْخَيْرِ خَيْرُ الْعُلَمَاءِ ﴾

ترجمه : خبردار اوسئ بيشكه په بدو خلگو كي بدترين شخص بد عالم دی او په بنو خلگو كي بنه ترين دخلگو بنه (تقوا داره) عالم دی .

تشریح : د علماء کرامو موجودیت د عوامو په مینځ کي یو نمونه د دین ده که د عالم اخلاق او عادات د شریعت مقدسه موافق وي نو دده اتباع والا به هم ټوله د شریعت مقدسه موافق وي ، او بنه لاره به وربښي او دی به یې د اصلاح کوښښ کوي . په احادیثو مقدسو کي د باعمله عالم ډیر فضائل ذکر دي (۱) چي د عالم باعمله لپاره د مخکي او آسمانو ټوله مخلوقات د الله ﷻ څخه مغفرت غواړي ، (۲) او بيشکه فضيلت د عالم پر عابد باندي په داسي اندازه دی لکه فضيلت چي د سپوږمۍ پر ټولو ستورو باندي دی

(۳) په یو بل حدیث کي ذکر دي چي فضيلت د عالم رباني پر عامو خلگو باندي داسي دی لکه (نبي کریم ﷺ و فرمايل) زما

فضيلت په تاسو کي پر هغه کمه درجه والا مؤمن باندي
دی .¹

حضرت امام رباني رحمة الله عليه فرمايې چي د دغسي
علماءو د مشوانی رنگ الله ﷺ د آخرت په ورځ د شهيدانو د
وينو سره تلي او د دوی تول به دروند وي ، او خوب ددغه تقوا
داره علماءو عبادت دی . ددغسي عالم څخه بايد څوک دين
زده کړي ، احکام او مسائل ځيني و پوښتي او ددغه علماءو
وجود د ټوله عالم لپاره باعث خیر دی ددغسي علماءو احترام
او تعظيم پر ټولو مؤمنانو لازم دی .

ددې خلاف هغه علماء چي تقوا نلري حضرت امام رباني
رح فرمايې چي هغه علماء چي دحب دنيا او حب منصب
وعزت په بد نما داغ باندي داغ سوي وي که څه هم د دوی
څخه فائدي حاصلې سي مگر دا علم د دوی په حق کي
نافع نه دی .

نن سبا چي په دين کي کمزوري پيدا ده دا ټوله ددغه
علماء سوء په وجه ده ځکه چي دوی په هر نارواه کار کي
شرکت کوي لکه عکسونه، فلمونه کتل يا اخیستل يا

¹ مشکوة ، کتاب علم .

داسي نور اعمال ، خلگو ته بهانه پيدا سي چي دغه عالم
دي دغسي کوي يا خلگو ته غلطي مسائل ورنبيي ، په
احاديثو کي ددغه ډول علماؤو سخت رد راغلي دي چي
دغه علماء فتنې په عوامو کي پيدا کوي او آخير به دوي
پخپله په دغه فتنو کي واقع او هلاک سي .

ملا علي قاري رحمه الله فرمايې : جاهل لره دي يو وار
هلاکت وي او دغسي عالم لره دي اووه واره هلاکت وي .¹
او په حديث شريف کي ذکر دي چي علماء ورته د انبياؤو
دي ليکن حضرت امام رباني شيخ احمد فاروقي رح
فرمايې چي علم دوه قسمه دي يو علم اسرار او بل علم
احکام ، هغه شخص چي علم اسرار (تزکيه نفس) نه لري
هغه وارث د نبي نه وي حکه چي دنبي څخه دغه دواړه
علمه په وراثت کي پاته دي البته دغه عالم ته عالم
بالاحکام وايې فقط .²

حضرت ملا علي قاري رح فرمايې چي حضرت امام مالک رح فرمايې چي کوم
عالم چي صوفي نه وي (تزکيه نفس نه لري) هغه فاسق دی .³

¹ مرقات ج ۱ ص ۴۳۱ .

² مکتوبات ج ۱ ص ۲۲۸ .

³ مرقات ج ۱ ص ۴۷۸ .

﴿٣٤﴾ د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرمانی جائز نه ده:

﴿لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ﴾¹

ترجمه: په داسې امورو کې دمخلوق تابعداري جائز نه ده چې د الله ﷻ نافرمانی راځي.

لغات: طاعة: طوعاً، فرمانبرداري ته وايي.

تشریح: د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرمانی کول جائز نه ده مطلب یې دادی چې که انسان حاکم وي که غیر حاکم چې داسې حکم صادر کړي چې دالله ﷻ دحکم مخالفت راځي نو ددغسې شخص یا حاکم حکم نه منل کېږي.

مسئله: که یو سپری بل سپری په زور په نارواه باندي مبتلا کړي نو دغه مامورگناه کار نه دی.

حاصل: دا چې په دغه حدیث شریف کې یو قانون ذکر سو چې دالله ﷻ حکم غالب دی، انسان دي دمخلوق د داسې امر چې دالله ﷻ نافرمانی پکښې راځي هیڅکله فرمانبرداري نه کوي.

تاسو ته معلومه ده چې خلگ څومره یو تر بله مراعت کوي که څه د الله ﷻ دحکم مخالفت پکښې راځي.

¹ عن النّوأس بن سمعان قال: قال رسول الله ﷺ لا طاعة... الخ. مشکوة ص ٣٢١.

حضرت مولانا جلال الدين رومي رحمة الله عليه فرمايې

(بې وفا ئي دان وفا بارد حق ،
بر حقوق حق ندارد كسي سبق)

چي هغه شخص چي دنورو اتباع كوي په داسي امر كي

چي د الله ﷻ نافرمانې راځي دا دالله ﷻ سره بې وفايې ده .

الله ﷻ دي هر مسلمان ته په هر كار كي اول د شريعت

مقدسه مراعت ور نصيب كړي .

لهذا دغير شرعي آمر مراعت به نه كوي او نه به يې اتباع

كوي :

(۱) كه دحاكم له طرفه وي اتباع نارواه ده .

(۲) كه دپلار د طرف و زوى ته داسي غير شرعي حكم وي

اتباع به يې نه كوي .

(۳) كه د زوى مطالبه د پلار څخه وي غير شرعي مراعت

به يې نه كوي بلكه مطالبه د اولاد به نه مني بلكه پوهوي

به يې چي په دې كي د الله ﷻ ناراضگي راځي .

(۴) همدارنگه يو انډيوال به دبل انډيوال غير شرعي

مطالبه نه مني . حق تعالى جل و علا دي مسلمانانو ته

هدايت دطاعت ور په نصيب كي .

﴿٣٥﴾ ژوند یو لوی نعمت دی بی طاعاتو ضائع نسي :

﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِرَجُلٍ وَهُوَ يَعِظُهُ اِغْتَنِمْ حَمْسًا قَبْلَ حَمْسٍ :
شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سُقْمِكَ، وَغِنَاءَكَ قَبْلَ فَقْرِكَ،
وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ ﴾¹

ترجمه : جناب نبي كريم ﷺ يو سړي ته د نصيحت په ډول
و فرمايل : چي پنځه شيان تر پنځو شيانو دمخه غنيمت و
گنه : ځواني ستا تر سپين ريرتيا دمخه ، صحت ستا تر
ناجوړۍ دمخه ، مالداري ستا تر فقر او افلاس دمخه ،
فراغت ستا تر اشغال دمخه ، او ژوند ستا د مرگ تر مخه .

لغات : اِغْتَنِمُ : د باب افتعال څخه غنيمت گڼل ، د باب سمع
څخه سبقت کول .

شَبَابُ : ځواني د باب ضرب څخه ځوانيدل .

هَرَمٌ : د باب سمع څخه ډير کمزوره کيدل .

سُقْمٌ : د باب سمع څخه ناجوړه کيدل جمع يې سقام ده .

تشریح : صحت تر ناجوړې دمخه لوی نعمت دی ، علماء
گرام فرمايې تر ايمان وروسته لوی نعمت صحت دی په
ناجوړه بدن نه د دين کار کيږي نه د دنيا نو د دغه نعمت

¹ عن عمر بن ميمون الاردي قال : قال رسول الله ﷺ لرجل ... الخ . مشكوة ج ٢ ص ٤٤١ .

شکر دادی چي باید عبادت په وسي .
غناء د فقر ترمخه : دا هم لوی نعمت دی ټوله مالي عبادت لکه
زکوٰة، خیرات، د دوستانو کومک، حج، پرديني امورو خرڅ ...
دا ټوله په مال کيږي ددې شکر دادی چي خرڅ کړل سي او
د آخرت لپاره ذخیره سي داسي چي انسان فنا سي يا يې مال فنا
سي او د قبر لپاره هيڅ ونه کړي .
ژوند د مرگ ترمخه : دا هم يو لوی نعمت دی ، ملا علي قاري
رح فرمايې که چيري ناجوړې يا مسکيني وي مگر دی خو ذکر
کولای سي دا يو آن پر دغه حال هم دالله ﷻ لوی نعمت دی .¹
مفسرين فرمايې چي د آخرت په ورځ د انسانانو سترگي
خلاصي سي مؤمنان هم حسرت کوي چي کاشکي موږ اعمال
ډير کړي واي ، او گنهکار مؤمنان وايې کاشکي موږ د داغسي
عالي مقدس ذات جل جلاله نافرمانې نه
واي کړې . البته مکمل اولياء کرام ددغه حسرت خلاص وي .
الله ﷻ دي موږ اوتاسو ته د ژوند قدر داني رانصيب کړي .
عاقلات وايي : الغمة اذا فقدت عرفت : چي نعمت زائل سي
بيا يې قدر معلوميږي . يعني په قبر کي بيا دژند قدر داني
ورمعلوميږي .

¹ مرقات ج ۹ ص ۳۷۰ .

﴿٣٦﴾ د نيوي عذابونه د مؤمن لپاره رحمت دي :

﴿ اُمَّتِي هَذِهِ أُمَّةٌ مَرُّ حُومَةٍ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِي الْآخِرَةِ
عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا، الْفِتْنُ وَالزَّلَازِلُ وَالْقَتْلُ ﴾¹

ترجمه : زما دغه امت امت مرحومه دي (يعني رحمت پر دغه امت ډير دي په سبب د نبي ﷺ چي رحمة للعالمين دي) پر دغه امت باندي په آخرت كي عذاب نسته او په دنيا كي د دوي عذاب فتنې، زلزلي او ناحق قتلونه دي .

لغات : الْفِتْنُ : د فتنه جمعه ده مختلفي معناوي لري لکه: امتحان، گناه، عذاب، رسوايي، گمراه کول، گمراه کيدل، ناجوري وغيره .

تشریح : دا چي په آخرت كي امت مرحومه لره عذاب نسته د دې څخه سخت عذاب يا دائمي عذاب مراد دي ځکه چي په ځينو احاديثو كي پر گناه کبيره باندي د عذاب ذکر دي . يعني چي په شريعت مقدسه باندي عمل ونکړي نو په دنيا كي په مختلفو آفاتو باندي اخته کيږي د دې لپاره چي گناه يې محوه سي او آخرت ته پاته نسي : من يعمل منكم سوء

¹ عن ابي موسى قال: قال رسول الله ﷺ امتي ..... الخ . مشكوة ج ٢ ص ٤٦٠ .

بجزیه ، آیه هم پر دغه دلالت کوي ، یا بی گناه کبیره نه وي
 کړې نور گناه الله ﷺ په مختلفو آفاتو ورمحوه کوي په
 آخرت کي گناه کبیره والا اشخاصو لره عذاب سته .
 حاصل دا چي په دنیا کي عذابونه او تکلیفونه مؤمنانو لره
 رحمت دی که گناهکار وي گناه بی محوه کيږي که نیک وي
 مرتبه بی پورته کيږي ، په دنیوي تکالیفو باندي باید
 مؤمن صبر وکړي او د ډیرو شکایاتو څخه چي خلگو ته بی
 کوي باید ځان وساتي ، او دا تکالیف د الله تعالی ﷻ
 رحمت دي . البته دعاء کولای سي : چي الله پاک ﷻ ته دعاء
 وکړي چي یا الله ﷻ هدایت راکړې د دنیا ، آخرت او دقبر د
 تکالیفو څخه مي خلاص کړې ځکه موږ عاجزه یو د صبر
 طاقت نه لرو همیشه به دغه دعاوي کوو .
 حضرت مولانا رومي رح فرمایي : چي عذاب مومنین لره
 رحمت دی

فی السمل جورت اگر عریان شود
 گر جهان گریان بود خندان شود¹

﴿٣٧﴾ د نیکو اعمالو و طرف ته وړاندي کیدل د ټولو

بدبختیو څخه نجات دی :

﴿بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ، يُصْبِحُ
 الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَ يُمْسِي كَافِرًا، وَ يُمْسِي مُؤْمِنًا وَ يُصْبِحُ
 كَافِرًا، يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضِ الدُّنْيَا﴾¹

ترجمه : د اعمال صالحو په کولو کې تلوار کوي تر مخه
 د دې چې فتنې ظهور وکړي (داسې فتنې) لکه د تاریکي
 شپې د ټوټې په مثل (اثر يې دادي) انسان سهار د ايمان په
 حال کې راپورته کېږي او ماښام کافر وگرځي ، او ماښام
 مؤمن وي مگر سهار د کفر په حالت کې راپورته کېږي (او
 دغه رنگه، خلگ خپل دين د دنيا د لږ سامان په عوض کې
 خرڅوي .

لغات : بَادِرُوا: باب مفاعله يو تر بله سبقت کول .

قَطْع: مفرد يې قطعه دی ټوټې ته وايي . بِعَرَضٍ : لږ سامان .
تشریح : جناب نبي کریم ﷺ په دغه حديث مقدسه کې
 مسلمانانو ته فرمايلي دي چې تاسو د اعمال صالحو په

¹ وعن ابي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ بادروا..... الخ. مشکوة ج ٢ ص ٤٦٢.

کولو کي تلوار کوي ځکه که چيري فتنو ظهور وکړي
 داسي فتنې لکه د تورې شپې حصې يعني دغه فتنې تر
 تورې شپې لا زيات ظلمت لري د اصلاح او فساد درک يې
 نه معلومېږي ، نه سبب دجنگ نه سبب دخلاصوالي
 معلومېږي په دغسي وخت کي مسلمانان په مختلفو
 تکاليفو او تشويشاتو کي وي نه عبادت پر بنه طريقه
 کولای سي نو دفع ددغه فتنو کولای سي ځکه چي دده
 د اعمالو په وجه پيښه ده .

ملاعلي قاري رح فرمايې زيات قتلونه، يا ديني اختلافات
 واقع سي په مابين کي دمسلمانانو ، سهار به مؤمن وي
 مابنډام به د بدو اعمالو يا بدو خبرو په وجه کافر وي
 يامابنډام به مؤمن وي او سهار به کافر وي خپل مقدس او
 باعزته دين د دنيا لپاره خرڅوي ، نو تاسي بايد په دغه
 وخت کي د اعمال صالحو طرفته سبقت وکړي
 دخبرو څخه دکفارو او بدو اعمالو څخه ځان وساتي .

او دا ټوله حالت نن سبا واقع دی ، الله تعالی ﷻ مسلمانانو
 ته اولاهدايت او بيا حفاظت ورنصیب کړي . آمين

﴿٣٨﴾ قیامت ته نژدي به پر دين عمل کولو والا داسي په

تکليف وي لکه د اور سکروتي چي يې په لاس کي وي :

﴿ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَا أَيُّهَا النَّاسُ زَمَانُ الصَّابِرِ فِيهِمْ عَلَى

دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ ¹﴾

ترجمه : نبي کریم ﷺ فرمايلي دي چي پر خلگو باندي به داسي زمانه راسي چي (په دغه زمانه کي به) پر خپل دين باندي صبر کونکی (عمل کونکی) داسي وي لکه سکروته د اور چي يې په لاس کي اخیستې وي (يعني پر دين عمل کونکی مؤمن به په دغه اندازه په عذاب کي وي).

لغات : الْقَابِضُ: د باب ضرب څخه يوشی په لاس باندي نیول.

الْجَمْرُ: جمع دجمرة په معنی دسکروتي .

تشریح : ددې حديث مقدسه مطلب دادی چي نبي کریم ﷺ

فرمايې چي په آخره زمانه کي به نارواوي داسي عامي سي چي خلگ به د دين څخه نفرت کوي د خلگو اعمال نه بلکه عقائد به هم خراب سي لکه مخکي حديث شريف کي

¹ عن انس قال: قال رسول الله ﷺ ياتي ..... الخ. مشکوة ج ٢ ص ٤٥٩.

چي ذکر سول . ڄوڪ چي د دين خبره وکري يا پر دين باندي
 عمل وکري حمايت کونکي به يي نه پيدا کيڙي نو په دغه
 وخت کي سڀي پر دين باندي ٽينگ پاته سي په دغه
 حديث شريف کي د اور د سکروٽو په لاس دنيلو سره
 تشبيه ورکري ده لکه څنگه چي په لاس کي سکروٽي نيول
 گران کار دی همدارنگه په باطل ماحول کي دايمان او
 د اعمالو حفاظت کول هم ډير گران کار دی .

نو په دغسي وخت کي پر دين يا پر ديني عمل باندي (چي
 خلگ عمل نه پر کوي لکه ډيره وغيره) بر کرار پاته سي ،
 په حديث شريف کي ذکر دي چي داعمل مسنون دسلو
 شهيدانو ثواب لري (من تمسك بسني ... الخ) اوپه يو بل
 حديث شريف کي ذکر چي دغه شخص د پنځوسو و نفرو
 د عمل کولو ثواب ورکول کيڙي . حق تعالی ﷻ دي
 ټولو مسلمانانو ته پر اعمالو استقرار ورپه نصيب کري .

*****

﴿٣٩﴾ د نبي کریم ﷺ مهم وصیتونه :

﴿ذَا قُئِمْتَ فِي صَلَاتِكَ فَصَلِّ صَلَاةً مُوَدَّعًا وَلَا تُكَلِّمْ بِكَلَامٍ
تَعْذِرُ مِنْهُ غَدًّا وَاجْمَعْ الْإِيَّاسَ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ﴾¹

ترجمه : (نبي کریم ﷺ په جواب کي د سائل و فرمايل) : کله چي ته دلمانځه لپاره ودريري نو داسي لمونځ وکړه لکه د دنيا څخه چي رخصت کونکي والا وي او ته د ژبې څخه داسي خبره مه راباسه چي سبا (ددغه خبري کولو په وجه) عذر غواړي ، او دهغه شي څخه ناامیده سه چي دخلگو په لاسو کي دي .

لغات : وَدَّعَ : رخصت کول ، پريښودل ، دخپلي زندگۍ څخه رخصت کېدل .

صَلَاةٌ مُوَدَّعَةٌ : د خپل ژوند اخري لمونځ . عَذْرٌ : دباب ضرب څخه د الزام څخه بري کيدل .

الاياس : د باب سمع څخه په معنی د ناامیده کيدل .

تشریح : صلوة مودع : مطلب دادی چي لمونځ بايد داسي وسي چي د الله ﷻ ماسوا ټوله مخلوق رخصت او

¹ عن ابي يوب الانصاري قال جاء رجل الى النبي ﷺ فقال : عطني و اوجز فقال .... الخ . مشكوة ج ٢ ص ٤٤٥ .

پريښونکي يې يعني فکر به دي په لمانځه کي وي . دوهم
مطلب يې دادی چي لمونځ بايد داسي وي چي لمونځ لره
رخصت کونکی يې يعني لکه ستا د ژوند آخري لمونځ چي
وي نو ددغه تصور سره بايد لمونځ په ښه خشوع او عاجزی
سره وسي او معلومه هم نه ده چي تر بل لمانځه پوري به ته
ژوندی يې که نه . حضرت ملاعلي قاري رح فرمايې چي د
ژوند آخري فرض ښه وکړه .

لاتکلم : مطلب داسي خبره يو مؤمن تر خولې نه راباسي
چي د آخرت په ورځ بيا پښېماني کوي او عذر غواړي
بلکه دلته پرهيز کوه .

بل مطلب يې دادی چي داسي خبره مه کوه چي سبا د خپلو
دوستانو او رفیقانو څخه عذر غواړې بلکه ځان ځيني
وساته .

واجمع الاياس : مطلب د اچي دهغه شيانو څخه ناامیده
سه کوم چي دخلگو په لاسو کي دي ، ستا په قسمت کي
چي څه ليکلي وي درکول کيږي امید هيڅ فائده نه لري ،
دوهم مطلب دادی چي د نورو پر مال او سامان باندي نظر
درلودل د قلبي افلاس علامه ده د کومو خلگو زړونه چي

غني وي هغه دا افلاس نه لري .

په يو حديث شريف کي ذکر دي چي يو صحابي د نبي کریم ﷺ
څخه پوښتنه وکړه : اول يو داسي شی راوښيه چي د الله
ﷻ او خلگو په نزد محبوب شم نو نبي کریم ﷺ و فرمايل
چي ځان وساته د هغو شيانو څخه چي دخلگو په لاسو کي
دي خلگ به خپله ستا سره محبت وکړي .

*****

﴿ ٤٠ ﴾ د ذکر او ذاکر فضائل :

﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَثَلُ الَّذِي يَذُكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لَا يَذُكُرُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ ﴾¹

ترجمه: نبي کریم ﷺ فرمایي: کوم شخص چي د الله ﷻ ذکر کوي او کوم شخص چي د الله ﷻ ذکر نه کوي ، د دوی دواړو مثال د ژوندي او مړه شخص په څیر دی .

لغات: مَات: د باب نصر څخه د مرگ په معنی .

الحي: د باب افعال څخه په معنی د ژوند .

تشریح: په دغه حدیث مقدسه کي فضیلت د ذاکر بیان سوی دی علماء محدثین فرمایي چي په دغه حدیث کي د زړو د کیفیت بیان دی چي زړونه دوه قسمه دی : ذاکر زړه ژوندي دی ، او غیر ذاکر زړه مړ دی (که څه هم په خوله ذکر وکړي) لکه څرنګه چي ژوندي او مړ انسان فرق لري چي مړ نه ځان ته فائده رسولای سي نه غیر ته که بې دفنه پاته سي بد بويې يې ځي همدارنګه غیر ذاکر چي زړه يې مړ دی د ټولو نقصاناتو مرکز دی ، که څه هم ژوندي دی په حقیقت کي مړ دی ، او ذاکر که حقیقتا مړ سي په قبر کي ژوندي دی : بل احياء عند ربهم ،

¹ عن أبي موسى قال: قال رسول الله ﷺ مثل..... الخ. مشکوة ج ١ ص ١٩٦.

ذاکر په قبر، حشر او جنت کي خاص ژوند لري . علامه ابن قيم
 رح فرمايي : چي ذکر هغه دروازه ده چي د بنده او الله ﷻ تر
 میان خلاصه ده يعني رضامندي الهي ﷻ په دغه ذکر سره ده ،
 شارحين فرمايي چي ذکر دوه قسمه دی : (۱) يادونه دالله ﷻ په
 ژبه سره لکه تسبيحات وغيره . (۲) يادونه دالله ﷻ په زړه سره ،
 او همدا افضل عمل دی ولي که زړه ژوندی سو حيات ابدی په
 پيدا کيږي ¹ .

په معارف القرآن کي ذکر دي چي اصل ذکر کونکی زړه دی ژبه
 يې صرف ترجماني کوي ² .

يوآخي په ژبه سره ذکر کول هم ثواب لري او هم د شکر خای دی
 مگر ډير اثر نه لري د زړه کمال نسي پيدا کولای او دزړه
 صفایي نه راخي اخلاق يې نه سمیږي . اخلاق حسنه ، قرب
 الهي ﷻ ، حيات ابدی د اټوله د زړه په ذکر سره حاصلیږي چي
 ديوکامل استاد څخه زده سي .

مسئله : علامه ابن عابدین رح او نور فقهاء ذکر کړی دی چي د
 اخلاق ذمیمة په اخلاق حسنه سره اړول فرض عین دی ، اوهم
 دغه خبره مولانا اشرف علي رح په البصائر کتاب کي او مفتي

¹ مظاهر حق ج ۲ ص ۴۶۶ .

² معارف القرآن ج ۱ ص ۳۹۲ .

محمد شفيع رح په معارف القرآن کي کړې ده او د اخلاق ذميمة په اخلاق حسنه اړول عموما په ذکر سره کيږي چي دکامل استاذ په تربيه کي وي او هم دغه خبره علامه عبدالوهاب شعراني په خپل کتاب ميزان اعتدال کي کړې ده حکه قاضي ثناء الله رح فرمايي : چي علم باطن او تزکيه فرض ده طريقت واجب دی . شاه ولي الله رح فرمايي : دهغه عالم څخه د صحبت څخه فرار وکه چي د باطن تزکيه يې نه وي کړې . نو دهر چا څخه به ذکر نه اخلي بلکه استخاره به کوي يوکامل متشريع شيخ به پيدا کوي او ذکر به ځيني زده کوي .

د ذکر فضائل :

- (۱) په حديث شريف کي ذکر دي : تر ټولو خيراتو، صدقاتو حتی تر جهاد ذکر (قلبي) افضل دی .
- (۲) حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه فرمايي : چي په جنت کي انسان پر هغه وخت باندي افسوس کوي کوم وخت چي يې په دنيا کي بې ذکره تير کړی وي .
- (۳) په حديث شريف کي ذکر دي چي هر شي لره صفايې سته او صفايې د زړه په ذکر سره ده .

د ذاکر فضائل :

- (۱) په حديث مذکوره کي ذکر سول چي حقيقه ذاکر ژوندي دی
- (۲) يو چا دنبي کریم صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه چي کوم عمل

افضل دی؟ نبی کریم ﷺ و فرماییل چي ته د دنیا خخه په
داسي حال کي رخصت سي چي ژبه دي الله ﷻ په ذکر سره
لنده وي (يعني ذاکريي).

(۳) ذات الهي ﷻ د ملائکوو په مخ کي په ذاکرينو باندي
فخر کوي.¹

د ذکر متعلق د حضرت امام رباني شيخ احمد فاروقي رحمه الله

مبارک وينا :

دانا و اگاه باش که سعادت تو بلکه سعادت جميع بني آدم
وفاح درستگاري همه در ذکر مولا خود است جل سلطانه
تاممکن باشد جميع اوقات را مستغرق ذکرالهي جل
سلطانه بايد ساخت ويك لحظه تجويز غفلت نبايد کرد.

ولله سبحانه الحمد والمنة ، که دوام ذکر در طريقه حضرات
خواجگه گان قدس الله تعالى اسرارهم در ابتداء ميسر
ميگردد... الخ.

پس اختيار اين طريقه عاليه من طالب را اولی و انسب
باشد بلکه واجب و لازم... الخ. 2.

¹ مرفات ج ۵ ص ۵۵۵، ج ۵ ص ۱۵۲.

² مکتوبات ج ۱ ص ۷۶. حصه سوم. مشنوي ج ۱ ص ۶۲.

- حاصل : حضرت اما م رحمة الله تعالى عليه فرمايې چي
اگاه او باخبره اوسئ چي :
(۱) د ټوله بني آدم نيك بختي او كاميايي په ذكر كي
دمولا ﷺ خپل ده .
(۲) تر خو چي ممكنه وي ټوله وخت بايد په ذكر كي
مشغوله تير سي او يوه لحظه بايد غفلت ونكړي .
(۳) چي دوام ذكر په ابتدا د طريقي د حضراتو خواجگانو
قدس اسراراهم سره كيږي .
(۴) نو اختيار ددغه طريقي عاليې طالب رضاحق لره ډير
بهتره او مناسبه بلكه واجب ده .

د حضرت مولانا جلال الدين رومي رح رايه :

گر تو سنگ صخره مرمر شوي چون بصاحب دل رسي گوهر شوي
نارخندان باغ راخندن کند صحبت مرادانت از مردان کند
همنیشین اهل معنی باش هم عطایابی وهم باشی فتا
بی عنایات حق و خاصان حق گر ملک باشد سیاهشش ورق

وما علينا الا البلق المبین .

۱۴۲۹\۱۰\۱۰ هـ ق

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**